Ազգ
Azg
armenian daily
4 ՄԱՐՏ 1998 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ #36 (1539)

Վճռաբեկ ատյան. 31-ից մնաց 7-ը

ԵՐԵՎԱՆ, 3 ՄԱՐՏ, ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ։ Այսօր Գերագույն դատարանի նախագահությամբ, վճռաբեկ ատյանն ավարտեց «Վահան Հովհաննիսյան + 30» գործի վճռաբեկ քննությունը։ Նախագահությունը փոփոխություններ մտցրեց ԳԴ քրեական գործերի դատական կոլեգիայի 1997 թ. դեկտեմբերի 11-ի դատավճռում։

Վահան Հովհաննիսյանը եւ Մանվել Եղիազարյանը, ինչպես նաեւ 6 անձինք, իրադրության փոփոխման հիմքով (նկատի է առնված, որ ժամանակին նրանց կատարած արարքները ներկայումս կորցրել են հասարակական վտանգավորությունը) ազատվեցին ՀՀ Քր. օր.-ի 65 հոդվածով (ՀՀ պետական եւ հասարակական կարգը բռնությամբ տապալելու եւ փոխելու կոչերը), 67 հոդվածով (Առանձնապես վտանգավոր պետական հանցագործությունների կատարմանն ուղղված կազմակերպական գործունեությունը) եւ 65-1 պրիմ հոդվածով (Պետության դեմ հանցագործություններ կատարելու կոչերը) նշանակված պատիժներից։

Մնացած դատապարտյալներից 7-ի նկատմամբ նույն պատճառաբանությամբ, դատավճիռը բեկանվեց ՀՀ Քր. օր.-ի 84 հոդվածով (Պետական հանցագործությունների մասին իմանալ եւ չհայտնել) նախատեսված պատասխանատվության մասով։ 5 հոգու նկատմամբ կրճատվեցին պատիժները, իսկ 4-ն ազատվեցին կալանքից։ Այսպիսով, 31 հոգուց կալանքի տակ պատիժը կրելու մնացին 7 անձինք հիմնականում Մաշտոցի ՆԳ բաժնի երկու միլիցիոներների սպանությանն առնչվածները, ինչպես եւ ապօրինի հրազեն կրածները։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Տիգրան Սարգսյանը՝ Կենտրոնական բանկի նախագահ

Արթուր Բաղդասարյանը ընտրվեց պետաիրավական, Ռազմիկ Մարտիրոսյանը՝ պաշտպանության հարցերի հանձնաժողովի նախագահ

ՆԱՐԻՆԵ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

ԱԺ-ի մարտի 3-ի նիստում երկրորդ ընթերցմամբ ընդունվեց ՀՀ դատարանակազմության մասին օրենքի նախագիծը, որով սահմանվում են մի շարք հասկացություններ՝ արդարադատության իրականացում, դատական պաշտպանության իրավունք, հավասարություն օրենքի եւ դատարանի առջեւ, գործերի քննության կարգ, հրապարակայնության ապահովում, առաջին ատյանի եւ վերաքննիչ վճռաբեկ դատարաններ, դատարանների նախագահների խորհուրդ եւ այլն։

Նիստի վերջում «Հայրենիք» պատգամավորական խմբի անունից Հովի Թոքմաջյանը հանդես եկավ հայտարարությամբ, որտեղ նշվում է, որ դեռեւս 1995 թ. դատաիրավական բարեփոխումներին միտված օրենսդրական փաթեթը մշակելու նպատակով կառավարության եւ ԱԺ նախագահի կողմից ստեղծվել են աշխատանքային խմբեր կազմված արհեստավարժ մասնագետներից, որոնք մասնակցել են նաեւ միջազգային համաժողովների։ Աշխատանքները, ըստ հայտարարության, նպատակ ունեին «մեր օրենսդրությունը համապատասխանեցնել եվրոպական եւ միջազգային չափանիշներին»։ Թոքմաջյանը նշեց, որ «այսօր արհամարհվում է ավելի քան 2 տարի այս հարցերում խորացած աշխատանքային խմբի կարծիքը եւ սեփական շահերով տարված մի քանի բարձրաստիճան անձանց պատվերն է կատարվում»։ Ըստ այդմ «Հայրենիքը» հայտարարում եւ ժողովրդին իրազեկ է պահում, որ ինքն առնչություն չունի «իրավական բարեփոխում» անունը կրող, բայց այդպիսին չհանդիսացող «Դատարանակազմության մասին» օրենքի եւ դրանից բխող հետեւանքների հետ։

Տես ➧ էջ 2

ՀԱՐՑԱԽՈՒՅԶ

Բնակչության մի լավ զանգված դեռ չի կողմնորոշվել

Ղարաբաղի հարցում մեծամասնությունը միակարծիք է

«Ներկայիս արտահերթ ընտրություններում հիմնական պայքարը ծավալվելու է չորս թեկնածուների միջեւ։ Ըստ մեր ունեցած տվյալների, բնակչության մոտ 60-65 տոկոսը կմասնակցի ընտրություններին, սակայն էլեկտորատի մի լայն զանգված դեռ չի կողմնորոշվել իր ընտրության մեջ»։ Այս մասին «Քաղաքացիական ֆորում - 1998» ծրագրով անցկացվող «Քաղաքական իրավիճակը Հայաստանում եւ հասարակական կարծիքը» սեմինարում հայտնեց ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության եւ իրավունքի ինստիտուտի տնօրեն, ՄԱԿ-ի ազգային փորձագետ Գեւորգ Պողոսյանը։

Ըստ նրա, հանրապետության ներկայիս իրավիճակը որոշում են երկու հանգամանք՝ արտահերթ ընտրությունները եւ հասարակության անպատրաստ լինելը այդ ընտրություններին։ Պրն. Պողոսյանը նշեց, որ ոչ ժողովուրդը, ոչ էլ քաղաքական ուժերը պատրաստ չեն արտահերթ ընտրություններին, այսօր չկա այն պարզ բեւեռացումը, որը առկա էր 1996 թ. նախագահական ընտրություններին։ Սակայն, ինչպես ասաց Գեւորգ Պողոսյանը, կան հարցեր, որոնց նկատմամբ թեկնածուների վերաբերմունքը հնարավորություն կտա բնակչությանը կողմնորոշվելու իր ընտրության մեջ.

1) թեկնածուների դիրքորոշումը Արցախի հիմնահարցի վերաբերյալ,

2) թեկնածուների տնտեսական կողմնորոշումը, այսինքն՝ Հայաստանը պետք է գնա դեպի հավասար իրավունքների հասարակությո՞ւն, թե՞ տնտեսական շուկա. վերջինս ժողովրդի կողմից ընկալվում է որպես աղքատության ճանապարհ։

3) կադրային քաղաքականության մեջ ո՞ր սկզբունքն է կիրառվելու՝ արհեստավարժությա՞ն, թե՞ կուսակցական պատկանելության,

4) թալանի եւ սպանությունների համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի լուծումը;

5) ՀՀ ապագա կողմնորոշման հարցը՝ դեպի Ռուսաստան կամ դեպի Արեւմուտք։

Ըստ Գեւորգ Պողոսյանի բերած սոցիոլոգիական վերջին հարցումների տվյալների, ՀՀ նախկին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի՝ Արցախի խնդրի լուծման տարբերակին համաձայնել է եղել Հայաստանի քաղաքացիների 17 տոկոսը։ Դեմ է արտահայտվել 65 տոկոսը։

Լեւոն Տեր-Պետրոսյանն իր վրա վերցրեց խնդրի լուծման հնարավոր տարբերակների շուրջ բանավեճի ծավալման նախաձեռնությունը, ինքը հստակորեն պաշտպանեց մի դիրքորոշում, որին համաձայն չէ մեր ժողովրդի երկու հատվածների՝ արցախահայերի ու հայաստանցիների գերակշռող մեծամասնությունը։ Էական է այն, նշեց Գ. Պողոսյանը, որ հարցվածների զգալի մասը լավ չի պատկերացրել նախկին նախագահի առաջարկների իմաստը։

Լ. Տեր-Պետրոսյանի հրաժարականից հետո ոչ մի քաղաքական դրսեւորում չեղավ Հայաստանում՝ ի պաշտպանություն նրա։ Սա, Գ. Պողոսյանի կարծիքով, իհարկե, ժողովրդավարական երեւույթ է, սակայն հիմքում այն է, որ հասարակությունն, ըստ էության, ոչ մի կերպ չի տեսնում Արցախը Ադրբեջանի կազմում եւ համաձայն չէ Մինսկի խմբի առաջարկած տարբերակներին։

ՆՈՅՅԱՆ ՏԱՊԱՆ ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

Եթե Հայաստանը հրաժարվի Մինսկի գործընթացից, կհայտնվի միջազգային շրջափակման մեջ

Բաքվում հայտարարեց Պոլ Գոբլը

ԲԱՔՈՒ, 3 ՓԵՏՐՎԱՐ, ՍՆԱՐՔ։ Ադրբեջանի եւ Հայաստանի պատերազմը մեծ աշխարհաքաղաքական խաղի մասն է։ Արեւմուտքը այստեղ ավելի մեծ շահեր ունի, քան Կասպից ծովի նավթը, այսօր Բաքվում մամլո ասուլիսի ժամանակ հայտարարեց ամերիկացի քաղաքագետ Պոլ Գոբլը։

Նրա խոսքերով, ԱՄՆ-ի շահերը ընկած են երեք Ադրբեջանի հասարակական կյանքի ժողովրդավարականացման եւ տնտեսական ռեֆորմների իրականացման, այդ հանրապետության էներգետիկ ոլորտի, նաեւ Մերձավոր Արեւելքից կախման մեջ չհայտնվելու համար կասպիական նավթի մի մասի ձեռքբերման հարթություններում։ Ըստ որում ամենաառաջնայինը, ինչպես նշեց քաղաքագետը, հենց երրորդն է։

ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի գործունեության վերաբերյալ Գոբլը ասաց, որ ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման այդ մոդելը լավագույնը չէ։

Ամերիկյան դիվանագետը կարծում է, որ հակամարտության գոտում ԱՊՀ երկրների խաղաղարար ուժերի հնարավոր տեղակայումը կարող է հանգեցնել հերթական ողբերգության։ Նրա կարծիքով, այստեղ պետք է օգտագործել ոչ թե ԱՊՀ, այլ արեւմտյան խաղաղարար ուժերը։

Նա նշեց, որ 6 տարի առաջ հիմնախնդրի կարգավորման իր առաջարկության պլանը, որով նախատեսվում էր Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ տարածքների փոխանակություն, հնացել է։

Խոսելով Հայաստանի ղեկավարության փոփոխության մասին, քաղաքագետը նշեց, որ, եթե Հայաստանի նոր ղեկավարությունը հրաժարվի մասնակցել Մինսկի գործընթացին, ապա միջազգային հանրությունը կշրջափակի Երեւանը։ Նրա կարծիքով, Ադրբեջանի ներկայիս ղեկավարությունը պատրաստ է ավելի ակտիվորեն համագործակցելու միջազգային հանրության հետ, քան պաշտոնական Երեւանը։ Այդ կապակցությամբ Պոլ Գոբլը հարկ համարեց նշել, որ ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի կողմից Հայաստանին ցուցաբերվող աջակցությունը վերաբերում էր նրա հին ղեկավարությանը։ Այժմ փոփոխություններ են հնարավոր, եզրափակեց ամերիկացի քաղաքագետը։

Անդրեյ Կոկոշինը՝ Ռուսաստանի ԱԽ քարտուղար

ՄՈՍԿՎԱ, 3 ՄԱՐՏ, ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ։ Պետական զինվորական տեսուչ-պաշտպանության խորհրդի քարտուղար Անդրեյ Կոկոշինը երեքշաբթի օրը նշանակվել է ՌԴ Անվտանգության խորհրդի քարտուղար՝ կառավարություն փոխադրված Իվան Ռիբկինի փոխարեն։ Ըստ ԻՏԱՌ-ՏԱՍՍ-ի հաղորդման, պաշտպանության խորհուրդը լուծարվել է։ Նրա աշխատակազմը միավորվում է պետական զինվորական տեսչության հետ եւ մտնում Անվտանգության խորհրդի կազմի մեջ։

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Երեւանը ընդունում է միջազգային դիտորդներին

ԱՐԻՍ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

Մարտի 16-ին Հայաստանում կայանալիք նախագահական ընտրությունների ընթացքում եւ դրան հաջորդող ժամանակահատվածում Սեմ Բրաունի անունը հաճախ կհանդիպի հայ լրագրողին։ Նա ԵԱՀԿ-ի հատուկ ներկայացուցիչը, կոորդինատորը եւ դեսպանն է մեր նախագահի ընտրություններում։

Ճիշտ է, նա այսօր արդեն Աշգաբադում է, բայց խոստացել է վերադառնալ մարտի 14-ին եւ մնալ Երեւանում որքան անհրաժեշտ է։ Իսկ երեկ դեսպան Սեմ Բրաունը հանդիպման էր հրավիրել լրագրողներին, որպեսզի ընթերցի իր հայտարարագիրը։ Սա ընդարձակ փաստաթուղթ է, ուր նշված են առաքելության առաջին տպավորությունները եւ փորձ է արված գործնական աջակցություն ցուցաբերել շահագրգիռ կողմերին։ Վերջիններից են մասնավորապես ԿԸՀ-ն եւ ԱԺ-ը։ Այսպես օրինակ, «Մենք ցավում ենք, որ երեկ (մարտի 2-ին-Ա.Ղ.) Ազգային ժողովը որոշում ընդունեց չանդրադառնալ տեղական դիտորդների մասնակցության մասին նախագահական ընտրությունների օրենքի փոփոխություններին։ Մենք կոչ ենք անում Ազգային ժողովին ընդունել համապատասխան օրենսդրություն, որն անկողմնակալ տեղական դիտորդներին հնարավորություն կտա ազատորեն մասնակցելու ընտրություններին»։

Տես ➧ է

Իրաքի մասին ՄԱԿ-ի բանաձեւը նոր վեճերի առարկա

3 ՄԱՐՏ, RFI, BBC։ Նյու Յորքում ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը միաձայն հաստատեց Իրաքի ղեկավարության հետ փոխըմբռնման հուշագիրը, որը Բաղդադում ստորագրել էր Քոֆի Անանը։ Միեւնույն ժամանակ, ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի նոր բանաձեւը հայտարարում է, որ Բաղդադը կենթարկվի ամենախիստ հետեւանքների, եթե չենթարկվի այդ փաստաթղթին։ Իրաքի փոխվարչապետ Թարեք Ազիզը այսօր հայտարարեց, որ Բաղդադը մտադիր է կատարել այդ համաձայնագիրը։ Այնինչ ՄԱԿ-ի նոր բանաձեւն արդեն իսկ դարձել է իրար հակասող մեկնաբանությունների առարկա։ Այսպես, Լոնդոնն ու Վաշինգտոնը համարել են, որ ՄԱԿ-ը փաստորեն թույլատրում է Իրաքի դեմ ուժի կիրառումը։ Մինչդեռ Պեկինը, Մոսկվան եւ Փարիզը հակառակ կարծիքն են հայտնում համարելով, որ ուժի ինքնաբերաբար կիրառում չի նախատեսվում։ Նրանց կարծիքով, բանաձեւի վերջին պարբերություններում ասվում է, որ ԱԽ-ն հետագայում էլ ակտիվորեն հետեւելու է իրադարձությունների զարգացմանը, իսկ դա նշանակում է, որ ԱԽ-ն տեղյակ կլինի ցանկացած միջադեպից, իր կարծիքը կհայտնի այդ կապակցությամբ, եւ հետո միայն որոշում կկայացնի։

digitised by A.R.A.R.@

ԸՆԹԱՑԻԿ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Տիգրան Սարգսյանը՝ Կենտրոնական բանկի նախագահ

Սկիզբը էջ 1

Երեկվա նիստում հանդես եկավ «Հայրենիք» խմբից եւս մեկը՝ Պետրոս Մակեյանը: Նա նշեց, որ «կյանքի նորմ է» դարձել Սահմանադրության 88 հոդվածի ոտնահարումը: Նշյալ հոդվածի համաձայն, կառավարության անդամը չի կարող լինել որեւէ ներկայացուցչական մարմնի անդամ, զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք: Մակեյանը նշեց, որ առողջապահության նախարար Ստամբուլցյանը «ինքն իրեն նշանակել է պրոկտոլոգիայի ինստիտուտի ղեկավար», իսկ մշակույթի նախարար Սմբատյանը պետական կոնսերվատորիայի ռեկտոր է, կրթության նախարարը ղեկավարում է նաեւ Բյուրականի աստղադիտարանը: Մակեյանն ընդգծեց, որ «Սահմանադրության եւ օրենքների ոտնահարումն արդյունք է իշխանության վերին էշելոններում առաջացած եւ շարունակվող խորը ճգնաժամի», ինչն էլ «պարարտ հող է ստեղծում նաեւ որոշ քաղաքական ուժերի եւ կուսակցությունների համար բացահայտ կոչեր անելու Սահմանադրությունն ու օրենքներն անտեսելու վերաբերյալ»: Վերջում Մակեյանը կոչ արեց ՀՀ վարչապետին, որը «ստանձնել է ՀՀ նախագահի պարտականությունների ժամանակավոր կատարումը, լինել Սահմանադրության պահպանման երաշխավորը եւ անհապաղ քայլեր ձեռնարկել Սահմանադրության ցանկացած խախտում բացառելու ուղղությամբ»:

Հայտարարություններից բացի, ԱԺ նիստում երեկ նաեւ ընտրություններ էր: Փակ գաղտնի քվեարկության արդյունքներով՝ «կողմ» 105, «դեմ» 13, ՀՀ Կենտրոնական բանկի նախագահ ընտրվեց Տիգրան Սարգսյանը:

«Կողմ» 77, «դեմ» 39 ձայներով Արթուր Բաղդասարյանն ընտրվեց պետաիրավական հանձնաժողովի նախագահ:

Դավիթ Զադոյանը (Արարատի մարզպետ) առաջադրելով Բաղդասարյանի թեկնածությունը հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնում, մի պահ մոռացավ, որ ինքը հիմա «Երկրապահ» պատգամավորական խմբից է եւ առաջարկությունն անում է այդ խմբի անունից, ասաց. «Հանրապետություն» խմբակցության անունից...»: Դահլիճի համընդհանուր ծիծաղի տակ Զադոյանն էլ ավելի շփոթված՝ վերադարձավ իր տեղը: Ինչեւէ:

Պաշտպանության հարցերի հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնում «Երկրապահ» խումբն առաջարկեց Ռազմիկ Մարտիրոսյանի թեկնածությունը, որը հավաքելով 90 «կողմ» (28 «դեմ») ձայներ՝ ընտրվեց այդ պաշտոնում: Կրթության, գիտության հարցերի հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնում առաջադրվեցին երեք թեկնածուներ՝ Գայանե Սարուխանյանը («Շամիրամ»), Յուրի Վարդանյանը եւ Սերգեյ Երիցյանը: Վերջինս ինքնաբացարկ հայտարարեց, իսկ քվեարկության արդյունքներով երկու թեկնածուներից եւ ոչ մեկը չհավաքեց անհրաժեշտ թվով ձայներ: Այդ առումով խորհրդարանի միջանցքներում տեսակետներ եւ ենթադրություններ հնչեցին, որ այսօր կրթության հանձնաժողովի նախագահի պաշտոնում թերեւս միայն մեկը՝ երեկ ինքնաբացարկ հայտարարած Երիցյանը կառաջադրվի:

ԱԺ երեկվա նիստում 114 «կողմով» ընդունվեց Վիկտոր Դալլաքյանի օրենսդրական նախաձեռնությունը՝ ՀՀ ուղղիչ աշխատանքային օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին:

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Երեւանը ընդունում է միջազգային դիտորդներին

Սկիզբը էջ 1

Դրանից բացի «մենք կոչ ենք անում ԿԸՀ-ին հստակեցնելու այն պայմանները, որոնք կարգավորում են արտերկրում իրականացվող քվեարկությունը: Մասնավորապես, մենք կառաջարկեինք այնպիսի ընթացակարգը, ըստ որի ընտրողների գրանցումը կավարտվեր ընտրության օրվանից առնվազն մի քանի օր առաջ, ինչպես նաեւ ընտրողների ցուցակների հրապարակումը»: Գործնական նման առաջարկություններից զատ, նշված հայտարարագիրը պարունակում էր նաեւ առաջարկությունների մի շարք, որից, անկեղծ ասած, «ընդգծված թարմություն» էր փչում: Մասնավորապես «Կոպենհագենի փաստաթղթի հոդված 7.7-ը մասնակից երկրներին պարտավորեցնում է ապահովել ընտրարշավի անցկացումը առանց պետական կառույցների միջամտության: ...Ընտրությունների պահին եւ նման ձայների հաշվառման ժամանակ չլիազորված անձանց, հատկապես ոստիկանության եւ ներքին գործերի նախարարության աշխատակիցների ներկայությունը ընտրական տեղամասերում»: Կամ «նախորդ ընտրությունների ժամանակ մեր դիտորդները բազմաթիվ բողոքներ էին ստացել, որ պետական կառույցների եւ ձեռնարկությունների պաշտոնյաները իրենց պաշտոնական դիրքը օգտագործում են ընտրողների վրա ներազդելու նպատակով»: Տվյալ դեպքերում, ընդգծված թարմություն ասելով հասկանում ենք հին մեղքերի (կամ լռության) գիտակցումը հենց դիտորդների կողմից: Թե ինչու են 1996-ին դիտորդները ընտրությունները որակել «ազատ, բայց անարդար» եւ թե արդյոք արձանագրվել են այն ժամանակ ճնշումներ հենց դիտորդների նկատմամբ, Սեմ Բրաունը, ըստ էության, պատասխանեց. «Ես այն ժամանակ Հայաստանում չէի, բայց այս թյուրիմացությունը իրոք գոյություն ունի 1996-ից»: Երկպառակտված ձեւակերպումը նա բացատրեց ընտրական գործընթացի պառակտվածությամբ. առաջին պարբերահատվածում ամեն բան օրինական էր (ազատ), իսկ հետո արձանագրվեցին խախտումներ (ոչ արդարացի): Այս առումով, Սեմ Բրաունի խոսքերով «Մեր հիմնական ընտրական հայտարարագիրը կհրապարակվի միայն ընտրությունների քվեների հաշվման եւ ամփոփման վերաբերյալ ամբողջական տեղեկություններ ստանալուց հետո»:

Շարունակելով հիմնական միտքը, պրն Բրաունը նշեց նաեւ, որ նախկին հայտարարագիրը ընդգծում էր նաեւ գործող օրենքի ակնհայտ խախտումները, կապված զինվորական անձնակազմի քվեարկության հետ: Ըստ իրեն, այսօր արդեն «զինվորական անձնակազմի քվեարկությունները պետք է են բաց լինեն տեղական եւ միջազգային դիտորդների կողմից վերահսկման մակարդակի, որն ապահովվում է քաղաքացիական բնակչության նկատմամբ»: Նրա կարծիքով, միայն թափանցիկության առավելագույն հնարավոր մակարդակը կարող է Հայաստանի քաղաքացիներին եւ միջազգային հանրությանն ապացուցել զինվորական անձնակազմի քվեարկության արդարությունը:

Լրացնենք, որ մարտի 16-ի նախագահական ընտրությունների ընթացքում հայտնի սկզբունքները ստուգելու նպատակով ընտրական դիտորդական առաքելությունը Հայաստանի ողջ տարածքով արդեն տեղակայել է 15 միջազգային դիտորդներ: Նրանք այժմ դիտարկում են ընտրությունների նախապատրաստական փուլը, ինչպես նաեւ հասցրել են հանդիպել բոլոր նախագահական թեկնածուների հետ: Բացի այդ հանդիպումներ են եղել նաեւ Սահմանադրական դատարանի նախագահի, ԱԱ եւ ՆԳ նախարարի, պաշտպանության նախարարի, ԿԸՀ-ի նախագահի, վարչապետ Ռոբերտ Քոչարյանի հետ: 15 դիտորդներին կմիանան մոտավորապես 100 կարճաժամկետ միջազգային դիտորդներ, որոնք մոտիկից կդիտարկեն ընտրությունների բուն ընթացքը: Ինչ վերաբերում է լրացուցիչ երկարաժամկետ դիտորդներին, ապա նրանք արդեն ճանապարհին են եւ կաշխատեն Հայաստանում մինչեւ ընտրությունների վերջնական ավարտը:

«ՍԹՐԵՍ ԿԵՆՏՐՈՆ»

Ինքնասպանների թիվն աճում է աննպաստ վիճակի պատճառով

Հայաստանում ինքնասպանությունների թիվն աճի միտում ունի, որը պայմանավորված է բնակչության սոցիալական աննպաստ վիճակով: Այդ մասին «Առկա» գործակալությանը հայտնեց «Սթրես կենտրոնի» տնօրեն Աղա Թադեւոսյանը: Եթե 1995 թ. կատարվել էին անձնասպանության 139 փորձ եւ 210 անձնասպանություն, ապա 1996 թ. այդ թվերը կազմեցին 159 եւ 230, իսկ 1997 թ. համապատասխանաբար 147 եւ 245: Տիկին Թադեւոսյանի խոսքերով, նախկին Խորհրդային Միության մյուս հանրապետությունների համեմատությամբ Հայաստանի բնակչությունն աչքի չի ընկել եւ հիմա էլ աչքի չի ընկնում անձնասպանության մեծ հակումով: Եթե մյուս հանրապետություններում մեկ ինքնասպանությանն ընկնում էր 10 փորձ, ապա Հայաստանում՝ 30 փորձ: Վերջին տարիներին «հաջողված» ինքնասպանությունների թիվն ավելացել է 4-5 անգամ: Փորձերը բնորոշ են կանանց, իսկ ինքնասպանություններ կատարում են հիմնականում տղամարդիկ:

Հոգեբանների կարծիքով, գոյություն ունի անձնասպանության հակված մարդկանց երկու տեսակ՝ անորոշ պատճառներ ունեցող հոգեպես հիվանդ մարդիկ եւ սթրեսային վիճակում գտնվող հոգեպես առողջ մարդիկ, որոնց վիճակը պայմանավորված է մարմնական ծանր հիվանդություններով, ներընտանեկան, սեռական եւ այլ խնդիրներով: Տիկին Թադեւոսյանի խոսքերով, վերջերս տարածում է ստացել նաեւ այսպես կոչված «ղարաբաղյան համախտանիշը»:

«Առկա»-ի տեղեկանքը. «Սթրես կենտրոնը» հիմնվել է 1989 թ.՝ Սպիտակի երկրաշարժից վեց ամիս հետո: Ամեն տարի բուժման համար կենտրոն են գալիս 400-500 մարդ, որոնց կեսն անձնասպանության խնդիր ունի: 1997 թ. տնտհաշվարկի անցնելով, կենտրոնը «որոշակի վարձաչափեր է սահմանել իր ծառայությունների դիմաց»: Այսպես, մեկամսյա բուժընթացն արժե 90 հազար դրամ, իսկ խորհրդատվությունը՝ 2-5 հազար դրամ, հոգեբուժական սեանսը՝ 2 հազար դրամ:

Շուրջօրյա հերթապահություն դատախազություններում

Ինչպես տեղեկացանք ՀՀ դատախազության լրատվության եւ միջազգային կապերի ծառայությունից, հանրապետության գլխավոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրյանը ՀՀ նախագահի արտահերթ ընտրությունների հետ կապված դեռեւս փետրվարի 17-ին ստորագրել է հրաման, որով քաղաքային, տարածքային, տրանսպորտի եւ զինվորական դատախազություններին հանձնարարել է ուժեղացնել հսկողությունը «ՀՀ նախագահի ընտրությունների մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների կատարման նկատմամբ եւ դատախազական ներգործության միջոցով կանխել հնարավոր օրինախախտումները:

Գլխավոր դատախազը պարտավորեցրել է դատախազություններում ընտրությունների հետ առնչվող հարցերով քաղաքացիներին ընդունել առանց սահմանափակումների եւ ստացված դիմում գանգատներին ընթացք տալ անմիջապես:

Այդ աշխատանքները օպերատիվ իրականացնելու նպատակով մարտի 9-18-ը դատախազություններում սահմանվել է շուրջօրյա հերթապահություն:

Քաղաքների եւ տարածքների դատախազություններից ՀՀ գլխավոր դատախազը պահանջել է ընտրությունների ընթացքում նկատված լուրջ օրինախախտումների մասին անհապաղ հայտնել ՀՀ դատախազություն:

«Մուշ-3» ՍՊԸ-ի կոլեկտիվը՝ մտահոգ

«Մուշ-3» ՍՊԸ-ի (նախկինում «Հայրենիք» հանրախանութ) սեփականաշնորհման գործարքն անվավեր ճանաչելու հայցի հիման վրա ՀՀ ԳԴ-ում Քնարիկ Պետրոսյանի նախագահությամբ ընթացող դատավարությունը հայցվորների սեփականաշնորհման գործընթացից դուրս մնացած, իրենց խոսքերով, «փողոց շպրտված» մոտ 180 աշխատակիցների ակնկալիքներին հակառակ է ընթանում: Ըստ կոլեկտիվի, սեփականաշնորհման գործարքը տեղի է ունեցել աշխատակիցների կամքի կոպիտ ոտնահարման, զանգվածային կեղծիքների ճանապարհով: Մասնավորապես, առնվազն 45 աշխատակիցներ հայտնել են, որ իրենց ստորագրությունները կոլեկտիվի ընդհանուր ժողովի արձանագրություններում կեղծվել են պահանջելով դատաքննական փորձաքննություն հրավիրել ստորագրությունների իսկությունն ստուգելու նպատակով: Համապատասխան միջնորդությունը մերժվել էր, եւ կոլեկտիվի անդամները, բացարկ հայտնելով նախագահողին, հեռացել էին դահլիճից որոնելով վարչապետի աջակցությունը: Երկուշաբթի, մինչ վարչապետը Սյունիքում էր, կառավարության շենքի մոտ հավաքված հայցվորներն աղմուկով վանկարկում էին «Վարչապետ, ընդունիր» դատաքննական փորձաքննություն հրավիրելու եւ անարդարությունը կանխելու պահանջ ամրագրող ցուցապաստառներով: Սակայն վարչապետն, ինչպես ասացինք, բացակայում էր քաղաքից, եւ բողոքողները, մեկօրյա «ընդմիջում» հայտարարելով, որոշեցին բողոքի ցույցը վերսկսել այսօր, նույն տեղում:

Լ. Պ.

ԵՐԵՎԱՆ

Կառուցվածքային փոփոխություններ բնապահպանության նախարարությունում

Բնապահպանության նախարարությունում տեղի են ունեցել կառուցվածքային փոփոխություններ, «Առկա» գործակալությանը տեղեկացրեց այդ գերատեսչության հանրության հետ կապերի վարչության պետ Արծրուն Պետանյանը: Հունվարին ստեղծվել է վարչություն, որը զբաղվում է նորմատիվ մեթոդական փաստաթղթերի մշակմամբ եւ կադրային բազայի կատարելագործմամբ: Նույն ամսին կազմվել է վտանգավոր նյութերի հաշվառման ու վերահսկման վարչություն, որը զբաղվելու է այն գործարանների ու ձեռնարկությունների հաշվառմամբ, որտեղ օգտագործվում են քիմիական եւ կենսաբանական նյութեր: Նույն վարչության գործունեության ոլորտի մեջ է մտնում այն ձեռնարկությունների հաշվառումը, որտեղ հնարավոր են տեխնոգեն աղետներ, ինչպես նաեւ համաշխարհային առեւտրում արգելված քիմիական նյութերի ներկրման ու արտահանման հաշվառումը:

1998 թ. փետրվարին լուծարված բնության պահպանման փորձագիտության պետական վարչության փոխարեն ստեղծվեց «Բնության պահպանման պետական փորձաքննություն» փակ բաժնետիրական ընկերությունը: Արծրուն Պետանյանի խոսքերով, այն կանցկացնի բնության պահպանության հեռանկարային փորձաքննություն: Այս ամիս հիմնվեց բնության հատկապես պահպանվող տարածքների վարչությունը: Դրա մեջ մտել են «Սեւան» ազգային զբոսայգին, Խոսրովի, Դիլիջանի արգելոցները եւ «Սեւ լիճ» արգելոցը, ինչպես նաեւ Հայաստանի տարբեր մարզերում գտնվող մի շարք հենակետեր:

Նորաստեղծ վարչությունների կանոնադրությունները դեռեւս մշակվում են:

«ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹ
Հրատարակվում է [illegible]
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«Ազգ» թերթի հիմնադիր խորհուրդ
Երեւան 375010, Հանրապետության 47
Ֆաքս 562941, AT&T (3742) 151065,
e-mail INTERNET: azg2@arminco.com
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ / հեռ. 521635
Խմբագիր
ՊԱՐՈՅՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ / հեռ. 529221
Տնօրէնութիւն / հեռ. 562863
Համակարգչային
ծառայութիւն / 581841
Apple Macintosh
համակարգչային շարուածք
«Ազգ» թերթի
Յղումը «Ազգին» պարտադիր է
Նիւթերը չեն գրախօսւում ու չեն վերադարձւում
«AZG» DAILY NEWSPAPER
Editor
H. AVEDIKIAN / phone: 521635
47 Hanrapetoutan st.
Yerevan, Armenia, 375010

digitised by A.R.A.R.@

ԱԶԳ

նախընտրական

Մարտի 3-ին ժուռնալիստի տանը տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսում ՀՀ նախագահի թեկնածու, Դեմոկրատական կուսակցության նախագահ Արամ Սարգսյանն ամենասկզբից դժգոհություն հայտնեց, որ ընտրարշավի արդեն

ճար 90 րոպե հեռուստաեթերը տրամադրել այդ նպատակին. «Եթե իմ մրցակիցները ունեն այդպիսի խիզախություն»:

Նշելով, որ 40 օրը «շատ կարճ ժամանակ է» նոր նախագահի ընտրության համար, ասուլիս տվողը արտահայտեց այդ ժամկետն ա-

նամի փոխելու, մյուսը հիշել է Սահմանադրության այս կամ այն կետը եւ փորձում է Արցախի հիմնահարցը շահարկել»: Ասուլիսի ընթացքում պարզ դարձավ, որ Արամ Սարգսյանի համար Արցախի խնդրում իր բռնած դիրքով անվերապահորեն մերժելի է Աշոտ

ԱՍՈՒԼԻՍ

«Ընտրությունները չպետք է վերածվեն սոսկ ձայն տալու արարողության»

Այս փուլում ստեղծվում է ստերեոտիպ, ըստ որի «նախագահի հիմնական թեկնածուներն արդեն հայտնի են», հետեւաբար ընտրությունները կարող են դառնալ ոչ թե թեկնածուների քաղաքական կենսագրությունների, ներկայացրած ծրագրերի մրցակցություն, այլ ընդամենը «սրան կամ նրան ձայն տալու» մեխանիկական գործողություն: Մինչդեռ մրցապայքարը սկսելով, ՀԴԿ-ն նպատակ էր դրել ծավալել ոչ թե անձերի, ֆինանսական ու այլ հնարավորությունների պայքար, այլ առաջին հերթին ծրագրերի պայքար: «Այս կամ այն թեկնածուին ներկայացնելով իբրեւ հնարավոր հաղթողի, նշեց Արամ Սարգսյանը, մենք դրանով շատ նեղացնում ենք ընտրություն կատարելու ժողովրդի հնարավորությունները»: Նրա կարծիքով, «սա մեզ համար կարող է դառնալ եւս մեկ մեծ չարիք», քանզի այս կերպ շահավետ վիճակում կհայտնվեն այն թեկնածուները, որոնք ունեն «այլ կարողություններ»:

Արամ Սարգսյանը բոլոր թեկնածուներին առաջարկեց «լրացուցիչ հեռուստատեսային բանավեճերի», պատրաստակամություն հայտնելով իրեն հասանելիք անվ-

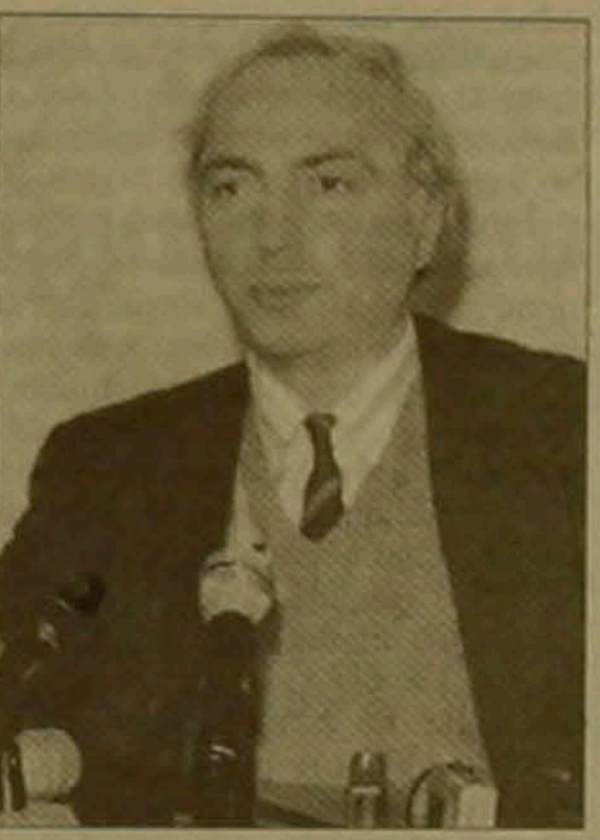

պագայում վերանայելու տեսակետ:

Արամ Սարգսյանը, առանց անունները տալու, ընդգծեց, որ որոշ թեկնածուներ ընտրարշավը վարելու համար ընտրել են ոչ թե ազնիվ մրցակցության, այլ վարկաբեկման ճանապարհը, ավելացնելով, թե «ի դեմս դա անում են շատ սուր ձեւերով»: Անվարան նշեց, թե «մենք արդեն չգիտենք ինչ» մոլուցքով է տառապում, բոլորին դավաճան է անվանում եւ հիվանդագին երեւակայություն ունի բե-

Բլեյանը, որը ընտրարշավի մեջ է մտել «քաղաքական պատվեր կատարելու» եւ ժողովրդի կողմից միանշանակ մերժված Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի քաղաքական գծին «հարություն» տալու դիտավորությամբ: Լրագրողների բազմաթիվ հարցերին պատասխանելիս ՀՀ նախագահի թեկնածուն կրկին ու կրկին ընդգծեց, որ «Արցախը Հայաստան է» եւ ընտրարշավում Արցախի հարցը չպետք է շահարկման առարկա դառնա: Ընդսմին, Արամ Սարգսյանը զգուշացրեց, որ իր ասածն ամենեւին չի նշանակում իր մրցակցի (Ռոբերտ Քոչարյանի) պաշտպանություն, խնդիրը շատ սկզբունքային է, քանի որ «եթե դուք չեք ընդունում, որ Արցախը Հայաստան է, եւ մենք ընդամենը ազատագրել ենք մեր հայրենիքի մի մասը, ապա դրանով իսկ ասում եք, որ նա Ադրբեջանի մասն է եւ մենք զավթել ենք «ուրիշի» հողը»: Սարգսյանն ակնհայտորեն զայրացած էր Բլեյանի դեմ եւ խոստացավ մրցակիցների ծրագրերին ծանոթանալուց հետո տալ նաեւ այլ անուններ, որոնք, իր համոզմամբ, նույնպես չեն առաջնորդվում մեր ազգային շահերով:

ԳԱՅԱՆԵ ՄԱՆԱՍՅԱՆ

ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՄԱՄՈՒԼ

Տեր-Պետրոսյանն իր հետեւում թողնում է շփոթ տնտեսական պատկեր

Ավստրիայում ապրող տնտեսագետ Մայքլ Ուիզանն Ամերիկայում հրատարակվող անգլիատառ «Արմինյըն Միրոր Սփեքթեյթըր» շաբաթաթերթում վերոնշյալ խորագրի տակ տպագրել է մի հոդված, որը ներկայացնում ենք քաղվածաբար:

Երբ Հայաստանի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը հրաժարական տվեց փետրվարի 3-ին, տեղացիների եւ համաշխարհային հանրության ուշադրությունը բեւեռվեց հիմնականում Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության լուծման հարցի շուրջ նրա քայլի անդրադարձումների վրա: Սակայն քիչ քննարկումներ եղան, առնվազն արտասահմանում, այդ հրաժարականի տնտեսական հետեւանքների մասին:

Լավատեսության պատճառներից մեկն այն է, որ վարչապետ Ռոբերտ Քոչարյանի կառավարությունը մի շարք հաջողություններ է արձանագրել տնտեսական քաղաքականության մշակման ոլորտում եւ պահպանում է գոհացուցիչ հարաբերություններ Միջազգային արժութային հիմնադրամի եւ Համաշխարհային բանկի հետ:

Կառավարության ձեռքբերումներից է անցումը դեպի շուկայական սեփականաշնորհում նախկինում կիրառվող վաուչերային տարբերակից, որը չկարողացավ նոր կապիտալներ ներդնել դեպի ձեռնարկություններ կամ բարելավել դրանց ղեկավարումը: Ողջունված նոր ձեւը արդեն իսկ դրական արդյունքներ է տալիս. «ԱրմենՏել»-ի 90 տոկոսը դեկտեմբերին վաճառվեց հունական մի կոնսորցիումի, մեծադիր ներդրումների հեռանկարը հանքամշակման բնագավառում գնալով աճում է (կանադական մի ընկերություն համաձայնել է 200 մլն դոլար ներդնել ոսկու հանքահորերի փորման բնագավառում): Ռուսական ներդրումները պատրաստ են հսկել էներգիայի ոլորտ, իսկ Երեւանի հայտնի կոնյակի գործարանը սպասում է հայտեր ներկայացնողների:

Միեւնույն ժամանակ պետք է նշել, որ տնտեսական ցուցանիշները, այնուամենայնիվ, վատացել են 1997-ին, երբ տարիների արձանագրված հաջողություններից հետո: Անցյալ տարվա առաջին 11 ամիսների համախառն արտադրանքի աճը կազմել է 2-7 տոկոս, ամբողջ տարվա համար նախատեսված վեց (եւ նախկինի 5.4-6.9-ը) տոկոսի դիմաց: Աճը հիմնականում առեւտրի եւ ծառայությունների հաշվին էր, մինչդեռ արդյունաբերությունը լճացած վիճակում էր:

Չնայած ԱՊՀ-ի մակարդակներով անի ցուցանիշները բավարար են համարվում, սակայն Հայաստանը դադարել է Համագործակցության ամենադինամիկ անդամը լինելուց: Ադրբեջանի, Վրաստանի եւ Կիրգիզիայի տնտեսությունները շատ ավելի արագ են զարգանում:

Մյուս հուսահատական ցուցանիշը անցյալ տարվա 11 ամիսների 21.1 տոկոսի սպառողական գների աճն է, ամբողջ տարվա համար նախատեսված 10 (եւ 1996-ի 5.7) տոկոսի դիմաց: Առեւտրի դեֆիցիտը նույն ժամանակահատվածի համար կազմում էր 608 մլն դոլար, մի թիվ, որ նշանակում է, թե տարվա ցուցանիշը անպայման կգերազանցեր 1996-ի 571 մլն դոլարի սահմանը: Բերված երկու ցուցանիշներն էլ (եւ նաեւ 500 մլն դոլարի հասնող ներկա հաշիվների դեֆիցիտը) չափազանց մեծ են Հայաստանի տնտեսության փոքր չափերի համար: Այնուամենայնիվ, սփյուռքից միջազգային ֆինանսական հաստատություններից եւ օտար (հատկապես ԱՄՆ-ից) երկրներից եկած ներդրումները թույլ չեն տալիս, որ տնտեսությունը ապակայունացվի:

Մյուս անցումային երկրների (օրինակ, Մոլդովա) նման Հայաստանն էլ է թեւակոխել «բարենորոգումներից հոգնելու» մի շրջան: Ընդհանուր առմամբ լավ տնտեսական քաղաքականությունն ու մինչեւ անցյալ տարվա մակրոտնտեսական բավարար ցուցանիշները այլեւս չեն կարող թեթեւացնել սոցիալ-տնտեսական անհավասարությունների եւ աղքատության տակ կքած ժողովրդի վիճակը: Հակառակ քաջալերական թվացող նախանշանների, ընդհանուր առմամբ օտարերկրյա ներդրումները դեռեւս չնչին են, իսկ անհատ ներդնողների շահերն էլ բավականին դանդաղ են աճում:

Քոչարյանը տարբերվում է Տեր-Պետրոսյանից նրանով, որ թեեւ նրա տնտեսական լավ քաղաքականությունն ու կաշառակերության վերացմանը նպատակաուղղված բարենորոգումները բավարար չեն ապահովելու տնտեսական մի իրավիճակ, որն ընդունելի կլինի (օտարների համար) նույնիսկ առանց Լեռնային Ղարաբաղի հարցում առաջընթաց արձանագրելու: Անցյալ տարվա Հայաստանի տնտեսական ցուցանիշները որոշակի կասկած են հարուցում այդ փաստարկի վերաբերյալ: Եթե հաջորդ կառավարությունը չունենա արմատական բարենորոգումների հանդեպ Քոչարյանի պատրաստակամությունն ու նվիրվածությունը, երկրի տնտեսության ապագան բավական ամպամած է լինելու:

Ստվերային քաղաքականությունը՝ նախընտրական վիճակի բնութագիր

ՀՀ նախագահական ընտրություններին վարչապետ Ռոբերտ Քոչարյանի թեկնածության առաջադրումը առիթ տվեց ամենատարբեր հարցադրումների որքան անցանկալի, նույնքան եւ բնական: Մինչդեռ կարող ենք համոզված լինել, որ համապատասխան հարցերը հնարավոր էր լուծել կես օրվա ընթացքում եւ հուսանք, որ այդպես էլ կլինի: Այնուամենայնիվ, արդեն այսօր ԱԻՄ կուսակցությունը հայցադիմում է ստորագրել հենց այս հարցի առնչությամբ, որտեղ գտնում է, որ ԿԸՀ-ը իրավունք չունի Արցախի բնակչությանը զրկելու ընտրություններին մասնակից դառնալու իր օրինական իրավունքից: Հարցադրումը հստակ է, առավել եւս երբ նկատենք, որ 1990-ին, Հայաստանի խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ, Ղարաբաղի հասարակությունը արդեն օգտվել է այդ հնարավորությունից: Միեւնույն ժամանակ հարկ է ընդունել, որ ՀՀ վարչապետի թեկնածության առաջադրման խնդիրը զուգահեռաբար կարող է հանգել նաեւ արհեստական բարդությունների եւ սա հետեւանքը կլինի ոչ այնքան Ռոբերտ Քոչարյանի մրցակիցների, որքան նրա թիմի ոչ շատ կշռադատված քաղաքականության:

Նախ եւ առաջ ի սկզբանե պատրաստված էր նրա թեկնածության առաջադրման իրավական հիմքի ընտրությունը, ասել, թե 1989-ի դեկտեմբերի 1-ի որոշումը ուժի մեջ է, ուստի եւ համապատասխան հավանորդության հենակետ է, նշանակում է ծնունդ տալ (ընդ որում ինչպես հայրենիքում, այնպես էլ Հայաստանից դուրս) դեռ անլուծելի հարցականների եւ հետո քաշ գալ այդ ծանրության ներքո: Տվյալ պարագայում շատ ավելի ճիշտ եւ գործնական կլիներ, եթե ՀՀ ԱԺ-ը իր արտահերթ նիստում չեղյալ հա-

մարեր 1989-ի դեկտեմբերի 1-ի որոշումը եւ միանգամից ճանաչեր ԼՂՀ-ն որպես ինքնիշխան ու անկախ երկիր: Զուգահեռաբար արագ եւ անխոփ եղանակով, Ռոբերտ Քոչարյանը ձեռք բերեր հայաստանյան քաղաքացիություն, դրանով իսկ մեկընդմիշտ փակելով այս հարցը: Այս դեպքում արդեն իրոք կարելի է խոսել խորհրդայինից անկախ իրավահաջորդության մասին, հենվել ՀԽՍՀ սահմանադրության հայտնի դրույթների վրա եւ հիշել, որ անկախ Հայաստանն իրոք չունի 10 տարվա պատմություն: Կարճ ասած, Ռոբերտ Քոչարյանը պետք է առաջադրվի սոսկ որպես ՀՀ քաղաքացի եւ արդեն կարեւոր չէ, թե իր կապույտ անձնագիրը քանի տարեկան է: Հայաստանում դեռ 2 միլիոն քաղաքացիներ կարմիր անձնագրեր են կրում եւ ունեն թեկնածության առաջադրման իրավունք:

Սակայն իրավիճակը ավելի լուրջ է եւ կապված չէ Ռոբերտ Քոչարյանի անձի հետ: Այն առնչվում է քաղաքական նոր գծին, որի ընտրությունը պետական եւ ազգային հետաքրքրությունների առումով շատ ավելի կարեւոր է: Առիթ ունեցել ենք հայտնելու այն միտքը, որ Հայաստանում իրականացվել է ոչ այնքան իշխանությունների, որքան քաղաքականության փոփոխություն: Նոր քաղաքականությունը, իրոք, խոստանում է հետեւողական լինել երկրի շահերի պաշտպանության գործում թե ներքին եւ թե արտաքին դիվանագիտության կտրվածքներում: Ներկայումս առկա միտումները, այնուամենայնիվ, թույլ են տալիս եզրակացնելու, որ քաղաքական նոր ուղղությունն ունի շատ հակառակորդներ: Փաստն այն է, որ ՀՀՇ-ն իր լծակներով հանդերձ ճնված չէ եւ այսօր գործում է նոր որակով: Այդ նոր որակը սպառնալիք է նոր քաղաքականությանը:

ԿԸՀ-ը «հանկարծ» որոշում է արգելել ՀՀ ԱԳՆ-ի փետրվարի 27-ի որոշմամբ նախատեսված ընտրական տեղամասերի բացումը Պրահայում, Բուդապեշտում, Պլովդիվում, Սալոնիկում, ինչպես նաեւ 19-ից 16 տեղամասերի բացումը Ռուսաստանի Դաշնությունում: Գաղտնիք չէ, որ սա ոչ այնքան տեխնիկական, որքան քաղաքական քայլ է: Հայտնի է ՀՀ քաղաքացիների թիվը Ռուսաստանում, հայտնի է նաեւ նրանց մոտավոր դիրքորոշումը (ընդդեմ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի՝ հավասար է կողմ Ռոբերտ Քոչարյանի): Սակայն ինչու միայն Ռուսաստանը: Նույն Պլովդիվում, ըստ որոշ տվյալների, բնակվում է շուրջ 6 հազար ՀՀ քաղաքացի: Կարելի է ենթադրել, որ ընտրողների արհեստական մեկուսացման պատճառը ԿԸՀ-ի կողմից «համապատասխան հսկողության» իրականացման անզորությունն է:

Բացի այդ, մարտի 2-ին ՀՀ Ազգային ժողովը մերժում է կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությունը՝ օրակարգ մտցնել ՀՀ նախագահի ընտրության մասին օրենքում փոփոխություններ կատարելու նախագիծը: Հիշեցնենք, որ առաջարկվող փոփոխության համաձայն Հայաստանում գործելու էր տեղական դիտորդների ինստիտուտ: Պարզվեց, որ Հայաստանում տեղական դիտորդներ չեն լինի: Թվում է, թե «անվստահությունը» հայրենական դիտորդների հանդեպ իրականում հենց վստահությունն է նրանց անաչառության մեջ:

Հանրապետությունում վաղուց են գործում ստվերային տնտեսության մեխանիզմներ: Այսօր առավել «գայթակղիչ» կերպով սկսվում է «ստվերային քաղաքականության» իրականացման գործընթացը՝ հիմնված արդեն գործող բազմակարծության հիմքի վրա:

ԱՐԻՍ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

«Ինտերնյուս»-ն աջակցում է ԶԼՄ-ներին

«Ինտերնյուս»-ն իր գործունեությունը Հայաստանում սկսել է 1995-ից: Կազմակերպության կենտրոնը տեղակայված է Կալիֆոռնիայի Արկատա քաղաքում: Գրասենյակներ կան Փարիզում, Նյու Յորքում, Բոսնիայում, Մերձավոր Արեւելքում, ԱՊՀ 9 երկրներում: Վերջիններիս համար Մոսկվայում գտնվող խորհրդատվական կենտրոնը յուրօրինակ հենակետի դեր է կատարում, մասնավորապես յուրաքանչյուր առանձին տարածաշրջանի համար: Առաջին գրասենյակը Անդրկովկասում հիմնվել էր Թբիլիսիում, այնուհետեւ տարածաշրջանային գրասենյակի տնօրեն Դեն Բոյչերը ձեւավորեց երեւանյան գրասենյակը: 95-ից ի վեր «Ինտերնյուս»-ը ընդլայնել է գործունեությունը: Մշտապես գործող ուսուցման կենտրոնը օգնությունից առանձին գործունեություն ծավալելով աշխատում է զանգվածային լրատվության միջոցների հետ: Մինչեւ վերջերս համագործակցությունն ընթանում էր գլխավորապես հեռուստաընկերությունների հետ: Կազմակերպությունը արբանյակային ընդունիչի միջոցով ստանում է արտոնագրված հաղորդումներ, որ անվճար բաժանում է անկախ հեռուստակայաններին: Առավելագույն կարեւորություն ունեցող լուրերը տրամադրում են նաեւ պետական հեռուստատեսությանն ու ռադիոյին: Հաղորդումները տարածվում են միջազգային ցանցով (այդ թվում ռուսական HBC, «բաց երկինք»): Համագործակցելով մարզային անկախ հեռուստակայանների հետ «Ինտերնյուսը» պատրաստում է «Ստորակետ» ծրագիրը, ստանալով յուրաքանչյուրից իր մարզին վերաբերող ինֆորմացիոն բլոկը եւ ամբողջացրած, համակարգված նյութերը հանձնելով նրանց ի տնօրինություն:

Վերջերս կազմակերպությունն սկսեց նոր ծրագիր. սեմինարների շարք, որին կմասնակցեն տպագիր լրատվամիջոցների աշխատակիցները: Առաջին փուլը, որ սկսվեց փետրվարի 16-ին, ավարտվեց անցած ուրբաթ: Այն գլխավորապես ուղղված էր սկսնակներին, սակայն ծրագրի նախաձեռնողները հույս են հայտնում, որ առաջիկա հանդիպումները օտարերկրյա մասնագետների հետ կվերածվեն փորձի փոխանակության, որն անշուշտ երկուստեք օգտակար կլինի:

Մ. Գ.

digitised by A.R.A.R.@

ԱԶԳ

Յուրաքանչյուր դարաշրջան իր պահանջներն ու խնդիրներն է առաջադրում եւ այդ հիման վրա ծնում է գործիչներ, քաղաքական ղեկավարներ, որովհետեւ ինչպես ներքին, այնպես էլ՝ արտաքին մարտահրավերներին դիմագրավելու համար անընդհատ զգացվում է ժամանակին համաքայլ ընթանալու պահանջը։ Այս առումով մեր դարաշրջանը բնութագրվում է որպես քաղաքական ու տնտեսական գործընթացների արագացման, ազգերի ու պետությունների մրցակցության եւ համագործակցության բուռն ու սրընթաց ծավալման

Ազգային պրագմատիզմը որպես ճշմարիտ ճանապարհ

Ռոբերտ Քոչարյանը որակական նոր մակարդակի գործիչ է

մի ժամանակահատված, ուր վերապրելու եւ առաջադիմելու խնդիրների լուծումը կորցնում է միագիծ ու պարզունակ բնույթը։ Այս հանգամանքն առաջ է բերում աշխարհաքաղաքական ու աշխարհատնտեսական բարդ վերադասավորումներ, որոնց ընթացքում յուրաքանչյուր պետություն ու ժողովուրդ աշխատում է հնարավորին չափ մոբիլիզացնել իր ներքին հնարավորությունները եւ դրանք համապատասխանեցնել միջավայրին ու ժամանակին։

Այս իմաստով Հայաստանն ու հայությունը դարավերջ են թեւակոխում ամփոփելով ազատագրական պայքարի ու անկախության տասնամյա շրջափուլի դասերն ու արդյունքները, ճշգրտելով հետագա զարգացման ուղղությունները պայմանավորող հիմնական սկզբունքները։ Դրանք ամփոփվում են հետեւյալ կետերում.

ա) անհանգիստ տարածաշրջանում, թշնամական շրջապատում պահպանել ու ամրապնդել անկախ պետականությունը՝ հույսը դնելով առաջին հերթին սեփական ուժերի ու հնարավորությունների վրա,

բ) ամրապնդել ազգային-ազատագրական պայքարի նվաճումները ինչպես ռազմական, այնպես էլ՝ տնտեսական ներուժի մեծացման ճանապարհով,

գ) ակտիվորեն օգտագործել աշխարհաքաղաքական նոր տեղաշարժերի ընձեռած հնարավորությունները՝ խուսափելով դրանցում զոհաբերվող խաղաքարտի վերածվելու հեռանկարից,

դ) ապահովել հարեւանների նկատմամբ զարգացման ավելի բարձր տեմպեր, միաժամանակ կանխել մրցակիցների՝ ի վնաս իրեն հզորացումը պայմանավորող գործընթացների հետագա ծավալումը՝ օգտագործելով տարածաշրջանում ընթացող վերադասավորումները։

Այս բարդ, հաճախ փոխբացառող խնդիրների իրականացումը պահանջում է զերծ մնալ պետականության կառուցման այն բնորդների ազդեցությունից, որոնք հիմնված են ժողովրդի ու պետական իշխանության օտարման վրա։ Անկախ նրանից, թե դրանք հանդես են գալիս կոմունիստական, լիբերալիստական կամ այլ կերպարանքներով։ Սա պահանջում է նաեւ խուսափել ազգային արժեքների ու մտածելակերպի դոգմատիկ մեկնաբանություններից, որոնք հաշվի չեն առնում դարաշրջանի նոր մարտահրավերները։ Այս բարդ ու հակասական գործընթացը ղեկավարելու համար Հայաստանում առկա կոմունիստական ընտրախավի վերջին մոհիկանները, ինչպես նաեւ անկախության շրջանում նրանց փոխարինած ազատական գործիչների սերունդը չունեն ոչ գաղափարա-բարոյական, ոչ կամային եւ ոչ էլ քաղաքական հնարավորություններ։ Այդ ընտրախավերը համապատասխանում են կայուն-համակարգված տարածաշրջանում գործող, հանգիստ ու դանդաղ փոփոխություններ կրող պետության պահանջներին։ Ներկայումս Հայաստանի շուրջ ընթացող սրընթաց զարգացումները մոտակա տարիներին բացառում են նման հեռանկարը։ Գործընթացների արագացման շրջանում ազգային ներուժի մոբիլիզացման ամենամեծ հնարավորությունները ապահովում են նրա համախմբման, կենտրոնացման եւ դինամիկ զարգացման համար անհրաժեշտ կարողություններ ունեցող այն ուժերը, որոնք ազգային խնդիրների լուծումը հիմնում են սեփական հնարավորություններից բխող պրագմատիկ հաշվարկի վրա։

Այս առումով նոր դարաշրջանը կարելի է բնորոշել որպես ազգային նկարագիր ունեցող պրագմատիկ գործիչների շրջան։ Այս երկու հասկացությունների համադրումը մեր ժամանակների պահանջն է՝ մի կողմից որպես երկիր մոլորակում ընթացող համաշխարհայնացման միտումների, մյուս կողմից՝ որպես տարածաշրջանում ծավալվող քաղաքակրթական բնույթի առանցքների մեջ տեղավորվելու պահանջ։

Պրագմատիզմը ապահովում է այդ միտումներից առաջինի մեջ տեղավորվելու, իսկ ազգային նկարագիրն ու գաղափարախոսությունը՝ երկրորդի պահանջները բավարարելու հնարավորություն։ Այս նոր որակի գաղափարական արժեքները առկա են մեր ազգային-ավանդական գաղափարախոսության, նրա սկզբունքների հիման վրա իր որոշակի հանգրվանին հասցված ազգային-ազատագրական շարժման, ինչպես նաեւ ազգային պետության կառուցման այն փորձի մեջ, որը, ի տարբերություն անկախացումից հետո իր բնականոն զարգացման ուղուց շեղված Հայաստանի Հանրապետության, նուաճել ու իմաստավորվել է մյուս հայկական պետության՝ ԼՂՀ գոյության ընթացքում։ Սակայն ազգային պրագմատիզմը ամենեւին էլ ռազմականացված պետության գաղափարախոսություն չէ, այլ մրցակցության ողջ գունապնակի համար անհրաժեշտ խնդիրները լուծելու համար համախմբվող ու կազմակերպվող, մոբիլիզացիոն աստիճանի հասցվող ազգի գաղափարախոսություն։

Ազգային պրագմատիզմը դարաշրջանի պահանջն է ու միաժամանակ մեր ներկա կացության, ներքին ու արտաքին զարգացումների ողջ տրամաբանության հանրագումարը, որը կարող է նոր արագություն հաղորդել մեր հանրույթին՝ եւ քաղաքական առումով կազմակերպվելու, եւ տնտեսական մրցակցության մեջ առաջադիմելու ոլորտներում։

Քաղաքական գործընթացը գնահատելով այս չափանիշների համատեքստում՝ դժվար չէ ըմբռնել, որ նրա հանգուցալուծումը պետք է դառնա գիտակցված անհրաժեշտություն, հակառակ դեպքում՝ ժողովուրդը նորից կհայտնվի սոցիալական կամ քաղաքական որեւէ ջրբաժանի կամ պատնեշի երկու կողմերում։ Գիտակցված անհրաժեշտությունը կարող է մարմնավորվել միայն քաղաքական այս կամ այն առաջնորդին եւ ուժին տրված վստահության քվեով։ Գիտակցված անհրաժեշտության փոխարեն կամային պարտադրանք դառնալու դեպքում կարող է նպաստել պետությունից ժողովրդի օտարման նոր մեխանիզմի ձեւավորմանը եւ հետաձգել հասունացած խնդիրների լուծումը։ Ուստի առկա պահանջմունքը մարմնավորելու հարցի շուրջ ընթացող մրցակցությունն է որոշելու եւ ներկա ընտրապայքարի, եւ հետագա զարգացումների հեռանկարները։

Կարոտախտի հիվանդագին-նոստալգիկ դրսեւորումների, դասագրքային մակարդակով ձեւակերպված փակ (կոմունիստական), ինչպես նաեւ ամբողջովին բաց (ազատական) համակարգերի վերաբերյալ քաղաքագիտական դասընթացների ժամանակները վաղուց անցել են։ Ուստի հնացել են դրանք մարմնավորող քաղաքական գործիչները։ Սա է, թերեւս, պատճառը, որ այսօր հիմնական քաղաքական ուժերն ու նրանց կողմից առաջադրված թեկնածուները բնազդաբար շարժվում են դեպի ազգային պրագմատիզմի սկզբունքները՝ առաջ քաշելով միասնության, հավաքական ուժի եւ առաջադիմության սկզբունքները։

Վերոհիշյալ պահանջմունքը մարմնավորելու հավակնություն ունեցող գործիչների ցանկը բավականին լայն է, սակայն նրանցից լավագույնին գտնելու ճանապարհը ազգային պրագմատիզմի գաղափարաբանության իմաստավորումն է մեզ պարտադրվող ընտրության համատեքստում։ Այս առումով առկա թեկնածուների շրջանակը խիստ նեղանում է, բայց միաժամանակ հստականում է այն հանգամանքը, որ Հայաստանի քաղաքական ղեկավարությունը պետք է առաջին հերթին կանխատեսելի լինի ոչ այնքան օտարների, որքան՝ սեփական ժողովրդի համար։

Այս առումով առկա գործիչներից ազգային պրագմատիզմի սկզբունքների վրա հիմնված քաղաքականությունը մարմնավորող ամենաընդունելի դեմքը կարող է լինել Ռոբերտ Քոչարյանը, որովհետեւ վերջինս ունի եւ ազգային մտածողություն, եւ ազգային պետություն կառուցելու օրինակելի փորձ, եւ համահայկական վստահություն, եւ սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության մեջ արդիական, դինամիկ պետությանն անհրաժեշտ կառուցվածքային համամասնությունների ու նրանց իրականացման հանգրվանների հստակ ըմբռնում։ Դրան միանում է նրա կարգապահությունը, նպատակասլացությունը, եռանդը, պահանջկոտությունը, անբասիր անցյալը։

Նրա ազգային պրագմատիզմը առաջին հերթին հիմնվում է դեռեւս Հայաստանի առաջին հանրապետության հիմնադիր Արամ Մանուկյանի ձեւակերպած «մենակ ենք» հանրահայտ խոստովանությունից բխող նպատակասլացության ու եռանդի ռացիոնալ կարգավորման մեխանիզմների վրա։ Վերջինիս բնութագրման հիմնական չափանիշը հայրենիքի օգտին արված կոնկրետ գործն է. հայրենիք, որն ըմբռնվում է որպես միասնական ու անբաժանելի հող, ուր ապրելու եւ հզորանալու պարտադրանքի առաջ է կանգնած միասնական ազգն իր հայաստանյան, ղարաբաղյան եւ սփյուռքյան հատվածներով։

Ռոբերտ Քոչարյանի ազգային պրագմատիզմը մերժում է կողմնորոշումային մտածելակերպը, օտար փրկչական առաքելության նկատմամբ հավատը, սեփական ուժերի ու հնարավորությունների հանդեպ թերահավատությունը։ «Մենք խեղճ ժողովուրդ չենք։ Խեղճը նա է, ով իրեն խեղճ է համարում։ Մենք հզոր ժողովուրդ ենք։ Այն օրը, երբ ասենք, թե առանց Ռուսաստանի ապագա չունենք, այլեւս կդադարենք ռուսների հարգանքը վայելելուց», հայտարարեց նա վերջերս Գիտությունների ակադեմիայում կայացած հանդիպման ժամանակ։ Այս հայտարարությունը կրկին հաստատում է այն տեսակետը, որ ի դեմս Ռոբերտ Քոչարյանի մենք գործ ունենք որակական նոր մակարդակի հասած քաղաքական գործչի հետ, որն ամփոփել ու բյուրեղացրել է ինչպես մեր ավանդական մտածողությունը, այնպես էլ՝ վերջին 10 տարիների հարուստ փորձը։ Նա մի քայլ առաջ է անցել ժամանակից եւ դարձել գալիք հազարամյակի կատեգորիաներով մտածող ու առաջնորդվող քաղաքական գործիչ, գաղափարական նոր ուղղության՝ ազգային պրագմատիզմի ներկայացուցիչ։

ԳԵՎՈՐԳ ԽՈՒԴԻՆՅԱՆ
«Երեւան» տեղեկատվական կենտրոն

ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

Նախագահի թեկնածուները՝ ընտրողների աչքերով

Շարունակելով «Ազգի» երեկվա համարում սկսած խոսակցությունը, անդրադառնանք մյուս թեկնածուներին։

ԿԱՐԵՆ ԴԵՄԻՐՃՅԱՆ. Հասարակությանը լայնորեն հայտնի այս թեկնածուն, իմ տպավորությամբ, միանգամայն լուրջ մտադրություններով է սկսել ընտրապայքարը։ Այն հայտարարությունները, թե նա «խաղի մեջ է մտել» իշխանության ներկա ազդեցիկ անդամներից ոմանց խնդրանքով՝ այլ թեկնածուներից «ձայներ խլելու» դիտավորությամբ, անհեթեթ են եւ միտված են թե իրեն, թե այդ «ոմանց» վարկաբեկելուն։ Եթե այդպիսի «խնդրանք» եղել է, ապա չի բացառվում, որ բխել է մոսկովյան որոշ, այդ թվում իշխանական շրջանակներից, որոնց համար Հայաստանի նախագահի պաշտոնում ցանկալի կլիներ տեսնել իրենց լավ ծանոթ այս գործչին, քան «կարծր» գծի կողմնակից Ռոբերտ Քոչարյանին կամ բացահայտ արեւմտամետի համարում ունեցող Վազգեն Մանուկյանին։ Ի վերջո, Տեր-Պետրոսյանի հրաժարականը Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական գերատեսչության քաղաքական գծի ակնհայտ պարտությունն էր Հայաստանում, եւ ձախողում կրած արտգործնախարար Եվգենի Պրիմակովն, օրինակ, դեմ չէր լինի Կարեն Դեմիրճյանի միջոցով իրականացնել այն, ինչ չկարողացավ (կամ չհասցրեց) անել Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի օրոք։

Կարեն Դեմիրճյանին իբրեւ նախկին կոմունիստի, ՀԿԿ-ի օրոք պաշտպանված դիրք գրաված մարդու, անառողջ անձնավորության եւ այլն, եւ այլն ներկայացնելու փորձերը դատապարտված են ձախողման։ Դեմիրճյանին այժմ նույնիսկ քաղաքականությունից ամենահեռու մարդն այլեւս որպես կոմունիստի չի ընկալում եւ չի հավատում այն հեքիաթին, թե իշխանության վերադառնալով նա նորից «կոմունիզմ» կամ «սոցիալիզմ» է կառուցելու։ Շուկայական տնտեսությունն ընդունելու նրա կեցվածքը կասկածից դուրս է։ 10 տարի մի կողմ քաշված լինելու «մեղադրանքը» որքան բացասական, նույնքան էլ դրական դեր կարող է խաղալ նրա համար, հրամցվելով իբրեւ այն բանի ապացույց, որ նա չէր ցանկանում համագործակցել ՀՀՇ-ական իշխանությունների հետ։ Իսկ անառողջության մասին հավաստիացումները պարզապես լուրջ չեն, բավական է, որ նա երեւա ժողովրդին, եւ իրականությունը կպարզվի։ Նրա դեմ չի գործի նաեւ այն մեղադրանքը, թե նախկինում եղել է ոչ թե պետական գործիչ, այլ ընդամենը կուսակցական ֆունկցիոներ։ Ժողովուրդը համոզվեց, որ ընդամենը հանրահավաքներում ճառեր ասելով «քաղաքական գործիչ» դարձածները որքա՜ն մեծ չափով են զիջում կենսափորձ, կառավարման հմտություն եւ կազմակերպչական ձիրք ունեցող թեկուզեւ նախկին «ֆունկցիոներներին», որոնց մեջ Դեմիրճյանն ակնառու անհատ էր բավական տեւականորեն։

Այս թեկնածուի հնարավորությունները գնահատելիս հաճախ է հոլովվում «անցյալի կարոտախտ» արտահայտությունը։ Ըստ իս, դատարկ բան է. հասարակության մեջ այդպիսի մարմաջ չկա, նույնիսկ սրտանց այդ ցանկացողները չեն կարող չգիտակցել, որ «նախկին կյանքին» վերադարձ լինել չի կարող։ Դեմիրճյանի պարագայում գործում է այլ սինդրոմ՝ ոչ թե անցյալի կուշտ կյանքի կամ էժան երշիկի, այլ ետեւում մնացած երիտասարդության կարոտի սինդրոմը, քանզի բոլոր մարդկանց, առավելաբար տարեցներին, հատուկ է անցյալն իդեալականացնելու միտումը, նրա արատները մոռանալու, ներելու մեծահոգությունը, մանավանդ եթե ներկան շատ ավելի դառն է, քան երեկվա օրն էր։ Այլ խոսքով, մարդիկ հակված են ավելի շատ անցյալի լավը հիշելու, քան վատը։ Ինչ-ինչ, իսկ Կարեն Դեմիրճյանը լավ գործեր քիչ չի արել եւ նրա անվան հետ են կապված անցյալի շատ ձեռքբերումները։ Ուրանալ, հերքել այս անհեթեթ է, եւ այդպիսի փորձերն ավելի շատ Դեմիրճյանի օգտին են լինելու, հարուցելով բնական հակազդեցություն։ Ընդսմին, արդեն այժմ լուրջ հույսեր կան, որ նրա նախկին փորձը մեծ օգնություն է բերելու մեր տնտեսությանը։

Կարեն Դեմիրճյանի ամենախոցելի տեղը մնում է Արցախի հարցի նկատմամբ նրա վերաբերմունքը։ Եթե նա կարողանա ժողովրդին հրամցնել համոզիչ բացատրություն՝ «Ղարաբաղը ջեբումս չի, որ հանեմ ձեզ տամ» հայտնի արտահայտության համար, եւ եթե ներկայացնի գոնե այժմ այս խնդրի հայանպաստ լուծման ընդունելի հայեցակարգ, ապա նրա շանսերը կաճեն։ Կարեն Դեմիրճյանի երկրորդ ամենախոցելի տեղը կմնա կուսակցական-սովետական նախկին «նոմենկլատուրային» պատկանած կադրերի «ֆոֆռալը» նրա շուրջը, որոնցից ոչ քչերը ժամանակին իրենց անբարո գործողություններով վարկաբեկում էին նույն Դեմիրճյանին՝ չարաշահելով նրա վստահությունը կամ օգտվելով նրա մարդկային թուլություններից ու խորհրդային ամբողջատիրական համակարգի ընձեռած հնարավորություններից։ Դեմիրճյանին կխանգարի նաեւ երիտասարդ սերնդի բնական անվստահությունն իրենց չճանաչած այս թեկնածուի նկատմամբ, որի վերաբերյալ թե լավ, թե վատ բաներ քիչ չեն լսել։

ՎԱԶԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ. Ոչ պակաս հանրահայտ այս գործչի օգտին է աշխատելու նախորդ նախագահական ընտրություններում իրավացիորեն իրեն պատկանող աթոռից ապօրինաբար զրկված լինելու հանգամանքի հարուցած կարեկցությունը, Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի պարտվողական դիրքորոշման դեմ ըմբոստացած իր պաշտպանության նախարար լինելու շրջանից, անհաշտ դիրքորոշում ունենալը, արցախյան ճակատի առաջին հաղթանակների հիշողությունը, նրա ընդգծված ազգայնական կեցվածքը, երիտասարդությունն ու հռետորական ձիրքը եւ այլն։ Սակայն նրա վրա, իբրեւ քաղաքական գործչի, ստվեր են գցում իր ՀՀՇ-ական ծագումը, վարչապետության շրջանի կադրային քաղաքականության սխալները, հողի հապճեպ սեփականաշնորհման ժամանակ թույլ տրված շահատակությունները եւ այլն։

Վազգեն Մանուկյանի համար կորուստ է նաեւ այն, որ նա այլեւս ընդդիմության միացյալ թեկնածուն է, ատելի դարձած ՀՀՇ-ական ռեժիմի փոփոխման խորհրդանիշը չէ։ Թերեւս, պրն Մանուկյանին ամենացավալի հարվածը հասցրեց նախկին նախագահը իր... բացակայությամբ։

Վերջապես, Վազգեն Մանուկյանի հաղթանակը դժվարացնող գործոն է նաեւ արեւմտամետ քաղաքական գործչի համարումը, քանզի ժողովրդի ճնշող մեծամասնությունը ռուսամետ է։

Այնուամենայնիվ, պրն Մանուկյանի հնարավորությունները բավական բարձր պիտի գնահատել, նկատի առնելով նախ եւ առաջ նրա ընտրահենարանի շատ բարձր կազմակերպվածությունն ու ակտիվությունը, նրա ընտրվելու դեպքում հանրապետությունում ամենանկատելի փոփոխությունների հավանականությունը, ինչը հազիվ թե ակնկալելի է այլ թեկնածուների հաղթանակի դեպքում։ Կարելի է նույնիսկ ասել, թե Վազգեն Մանուկյանի նախագահության հարցը լուծվելու կամ չի լուծվելու կախված այն բանից, թե ընտրազանգվածը արմատական փոփոխություններ ուզո՞ւմ է, թե՞ չի ուզում։

Նախագահության մյուս թեկնածուներին չեմ անդրադառնում, համոզված, որ մյուսներից ոչ մեկը նշված երեքից առաջ անցնելու շանս չունի։

ՌԱՖԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

ԱԶԳ

պատմին

Երեւանի սփյուռքահայ ուսանողության մասնակցությունը արցախյան շարժմանը

(20-25 փետրվարի 1988 թ.)

1988 թ. փետրվարի 20-ին բռնկված արցախյան համազգային շարժման հրդեհի բոցը չէր կարող չանդրադառնալ սփյուռքահայության, առավել եւս՝ Երեւանում այդ տարիներին սովորող շուրջ 1000 սփյուռքահայ երիտասարդների ակտիվության վրա: Այսուհանդերձ, հարկավոր է անմիջապես ավելացնել, որ անցնող ամբողջ տասնամյակին Երեւանի սփյուռքահայ ուսանողների ջախջախիչ մեծամասնությունը, ցավոք, անտարբերությամբ է վերաբերվել այդ շարժմանը:

Արցախյան շարժմանը քիչ-շատ ակտիվորեն մասնակցած սփյուռքահայ ուսանողների թիվը 1988–1992 թթ. չի անցել 100 հոգուց: Նրանց «ակտիվությունն» էլ եղել է հարաբերական. Օպերայի հարթակից ելույթ ունենալուց մինչեւ սփյուռքահայ պարբերականներին ու կազմակերպություններին նյութեր մատակարարելը:

Պատմության համար արձանագրեմ անհամեստորեն, որ 1988 թ.-ին արցախյան շարժման հայաստանյան իրադարձությունների սփյուռքահայ ամենից ակտիվ մասնակից է եղել տողերս ստորագրողը: Այս ակտիվության եւ «անուղղելիության» համար, նույն թվականի հոկտեմբերի 8-ի առավոտյան առեւանգվել եմ «սովետական համապատասխան մարմինների կողմից» եւ չորս ժամ հետո արտաքսվել հայրենիքից (այս առթիվ հայտնեմ, որ Հայաստանի նախկին նախագահը, դատախազությունը, ներքին գործերի եւ ազգային անվտանգության նախարարությունը միշտ էլ ժխտել են նման փաստի առկայությունը...):

Շատ դժվար է մեկ հոդվածի սահմաններում ներկայացնել արցախյան շարժմանը սփյուռքահայ ուսանողության մասնակցության օրվագրերը: Բավարարվելու եմ իմ հայեցողությամբ կարեւորագույն իրադարձությունների եւ համընդհանուր երեւույթների ներկայացմամբ:

Օպերայի հրապարակում Արցախի զորակցության հավաքը սկսվեց փետրվարի 20-ին, ժամը 14:00-ից քիչ անց: Ներկա էին Հայկական ժողովրդային շարժում սփյուռքյան կազմակերպության երեւանի մասնաճյուղի անդամ հինգ սփյուռքահայ ուսանողներ, պոլիտեխնիկական ինստիտուտի եւս մեկ ուսանող եւ 4–5 իրանահայ ուսանողներ: Բոլոր սփյուռքահայ ուսանողների քանակը 10-ի սահմաններում էր: Այդ օրը ելույթ ունեցա Օպերայի հարթակից եւ ընթերցեցի Հայաստանի ղեկավարությանն ուղղված ՀԺՇ-ի կոչի Արցախի ու Նախիջեւանի վերամիավորման վերաբերյալ մասը: Հանրահավաքը լիազորեց Իգոր Մուրադյանին՝ կազմելու 10 հոգանոց պատվիրակություն, որը մեկնելու էր Կենտկոմ՝ ներկայանալու ղեկավարությանն ու պահանջելու Արցախի վերամիավորումը Հայաստանին: Իգորի նշանակած պատվիրակությունը, փաստորեն, «Ղարաբաղ» կոմիտեի նախակարապետը եղավ: Նրանում ընդգրկվեցին շարժման ակտիվիստներ Աշոտ Մանուչարյանը, Համբարձում Գալստյանը, Սամսոն Ղազարյանը (հետագայում ինքն էլ «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամ), Վաչե Սարուխանյանը, Գուսան Համազասպը, տողերս ստորագրողը, պոլիտեխնիկ ինստիտուտի ծանրաբարձության դասատու Ռազմիկ Այվազյանը, նաեւ պատահական երեք հոգի: Նրանցից մեկը մի տատիկ էր, որը «մատնաքաշ» հաց գնելով, տուն էր վերադառնում, սակայն հանրահավաքը տեսնելով, խառնվել էր հավաքվածներին: Մի անդամ կարգին խմած էր, այդ մասին մեկը հայտնեց Իգորին, որը տեղնուտեղը նրա փոխարեն նշանակեց ուրիշի: Սամսոն Ղազարյանին լիազորելով վարել հանրահավաքը, Իգորը վեց պատվիրակների հետ ուղղվեց Կենտկոմի շենք՝ ընդունվելու հեռանկարով: Ավելի քան մեկ ժամ տեւեց ներս ընդունվելու թույլտվություն ստանալը: Ի վերջո համաձայնություն եկավ «վերեւից», պայմանով, որ միայն 3 հոգու թույլ տրվի: Իգորը կենտկոմի վանդակապատ ցանկապատից դուրս հավաքվածներից լիազորեց Ռազմիկ Այվազյանին: Պատվիրակության վերադարձը ուշացավ: Այվազյանը մի քանի անգամ փորձեց Օպերայի հրապարակի հավաքվածներին կենտկոմ շարժել: Նրան թախանձագին խնդրում եւ մտադրությունից հետ էր պահում Գուսան Համազասպը (առաջին օրվա իրադարձությունների մանրամասն նկարագրությունը ներկայացրել եմ մի տեղեկագրում, որը հրատարակվել է Բեյրութի «Սփիւռք» ամսագրի 1992 թ. փետրվարի համարում):

Ինչպես հայտնի է, արցախյան շարժումը հաջորդ օրերին ստացավ աներեւակայելի տարողություն: Երկուշաբթի, փետրվարի 22-ին, արդեն պարզ էր, որ շարժումը ձնագնդակի նման աճելու է: Այդ օրը հեռագրեր ուղարկեցի Բեյրութի «Արարատ», «Զարթօնք» օրաթերթերին եւ «Ազգային մշակոյթ» շաբաթաթերթին, այսինքն՝ Հնչակյան, Ռամկավար ազատական եւ կոմունիստական կուսակցություններին: «Ազդակ» օրաթերթն արգելված լինելով, նրա հասցեն չունեի, այլապես նրան եւս հեռագրելու էի: Հեռագրեցի նաեւ Հայկական ժողովրդային շարժումին, գրող Վահե-Վահյանին (Բեյրութ), իմ ուսուցիչներից Հակոբ Չոլաքյանին (Հալեպ), մորաքրոջս ամուսնուն՝ Հարություն Պեսոյանին (Սան Պաուլո-Բրազիլիա): Հեռագրերի բովանդակությունը համանման էր՝ անմիջապես քայլեր ձեռնարկել Արցախի վերամիավորման շարժմանն աջակցելու համար:

Առաջին օրերի հանրահավաքներին հիմնականում մասնակցում էին հիշյալ 10–12 ուսանողները: Շատ ուսանողներ անտարբերությամբ դիտում էին թավալգլոր ընթացող իրադարձությունները, ոմանք այդ օրերին մինչեւ իսկ հանգստանում էին Ծաղկաձորի պանսիոնատներում եւ զբաղվում դահուկավազքով...

Չորեքշաբթի, փետրվարի 24-ին, հանրահավաքի մասնակիցների քանակն անցնում էր մի քանի հարյուր հազարից: Երեւան էին ժամանել Դոլգիխն ու Լուկյանովը: Շարժմանը մասնակցող սփյուռքահայ ուսանողության քանակը զգալիորեն մեծացել էր: Հարկավոր էր նրանց մասնակցությունը կազմակերպել: Ելույթ ունենալով հարթակից, կոչ ուղղեցի սփյուռքահայ ուսանողությանը՝ մի ժամ հետո հավաքվել Սպենդիարյանի արձանի մոտ՝ որոշելու մեր անելիքները: Տվյալ ժամին շուրջ 60 հոգի հավաքվել էր: Տակնուվրա էին եղել նաեւ սփյուռքահայ ուսանողության հետ առնչություն ունեցող մարմինները՝ դեկանատները, արտասահմանյան ուսանողության հետ գործերի հանրապետական կոմիտեն, սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեն, բարձրագույն եւ միջնակարգ մասնագիտական կրթության նախարարության արտաքին կապերի վարչությունը, վստահաբար նաեւ՝ պետական անվտանգության կոմիտեն: Սրանց ներկայացուցիչները փութացել էին Օպերայի հրապարակ եւ աշխատում էին տարհամոզել ուսանողներին՝ հեռու մնալ շարժումից: Առաջ էին քաշվում արտազգային փաստարկներ. «Դուք արտասահմանցի եք եւ իրավունք չունեք խառնվելու», «Ձեր մասնակցությունն ադրբեջանցիներին եւ կենտրոնին տալու է փաստ՝ շարժումը դրսից հրահրված լինելու մասին» եւ այլն: Ուսանողների շուրջ հավաքվել էր տեղացիների մեծ բազմություն: Մեր հավաքն ավելի ազատ պայմաններում անցկացնելու նպատակով տեղափոխվեցինք Կոնսերվատորիայի շենքը: Մի շարք ուսանողներ ճանապարհին ծլկեցին... Պատասխանատուները մի քանի անգամ եւս փորձեցին ուսանողներին հեռու պահել: Չստացվեց: Բազմաթիվ ուսանողներ արմատականորեն էին տրամադրված: Ելույթ ունենալով, ներկաներին պարզեցի ստեղծված իրավիճակը, հայտարարեցի, որ իրավիճակը գտնում եմ արտակարգ, հետեւաբար, ամբողջական պատասխանատվությամբ սփյուռքահայ ուսանողության մասնակցության կազմակերպումը վերցնում եմ ինձ վրա եւ մերժում եմ այս պայմաններում աշխատել ժողովրդավարական կարգուկանոնով՝ առաջարկներ, քննարկումներ, քվեարկումներ... Հաստատ գիտեի, որ նման ընթացակարգը ոչնչի է տանելու: Ներկաներից Գեւորգ Ալեմյանը, որը համարվում էր ռամկավար ուսանողների ղեկավար, ընդդիմացավ: Նրան ձայնակցեցին պատասխանատուները: Արդյունքում ստեղծվեց 10 հոգուց բաղկացած մի հանձնախումբ՝ հիմնական երկու խնդիրներով.

Հայաստանի եւ Մոսկվայի ղեկավար մարմիններին հղել հեռագրեր սփյուռքահայ ուսանողների անունից՝ հայտնելով զորակցություն վերամիավորման պահանջին.

սփյուռքահայ հայրենակցական ուսանողական խորհուրդներից ֆինանսական միջոցներ ապահովել՝ սփյուռքահայ գլխավոր գաղութներին հեռագրերով պարբերաբար տեղեկատվություն փոխանցելու համար:

Սկզբից իսկ պարզ էր, որ նման մարմինը չէր գործելու: Միակ արածը եղավ հեռագրերի շարադրումն ու առաքումը Հայաստանի ու Մոսկվայի կենտկոմներին: Գորբաչովին հասցեագրված հեռագիրը խմբագրեց համալսարանի պատմության ֆակուլտետի 3-րդ կուրսի ուսանող Արա Սանջյանը: Մեղմ ոճով գրված այդ հեռագիրն իսկ անցավ վերեւում հիշված հանրապետական խորհրդի ներկայացուցիչ, իրականում ՊԱԿ-ի աշխատակից Մարկոսյանի «գրաքննությամբ»: Մարկոսյանը նկատելով մեղմ ոճը, փոփոխություններ չմտցրեց շարադրանքում: Օրեր հետո, փետրվարի 27-ին, Գորբաչովի տխրահռչակ ելույթի օրը՝ «ուղղված հայ եւ ադրբեջանցի ժողովուրդներին», մի խումբ ուսանողներ դժգոհություն հայտնեցին, թե ինչ իրավունքով մի խումբ ուսանողներ ամբողջ սփյուռքահայ ուսանողների անունից հեռագրեր են ուղարկել Մոսկվա, նույն Մարկոսյանը հայտնեց, որ այդ հեռագիրն անմեղ էր... (Գորբաչովին ուղղված հեռագրի շարադրանքը տպագրվել է Բեյրութի «Արարատ» օրաթերթի 1988 թ. մարտի 13-ի համարում): Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմին հասցեագրված հեռագիրը շարադրեց տողերս գրողը: Մարկոսյանն անընդունելի գտավ նրա խիստ, պահանջկոտ ոճը եւ առաջարկեց-պարտադրեց փոփոխել: Ձեւականության համար՝ նահանջեցի: Այնուամենայնիվ, հեռագիրն ուղարկեցի նախնական շարադրանքով (կրկնօրինակը չեմ պահպանել, բնօրինակը պետք է փնտրել ՀԿԿ կենտկոմի արխիվում):

Նույն օրերին, համալսարանի սփյուռքահայ ուսանողների խորհրդի անունից լիբանանահայ Արա Սանջյանը եւ իրանահայ Անդրանիկ Սիմոնյանը հեռագիր հղեցին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության նախագահ Հրանտ Ոսկանյանին՝ ձայնակցելով ԼՂԻՄ-ի վերամիավորումը քննարկելու պահանջով ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի արտահերթ նստաշրջան հրավիրելու համաժողովրդական պահանջին:

Հաջորդ օրը, փետրվարի 25-ին, հանրահավաքը տեղի ունեցավ Բաղրամյան պողոտայում, կենտկոմի շենքի դիմաց: Այստեղ ելույթ ունենալով, խստագույնս դատապարտեցի կենտրոնական հեռուստատեսության, ՏԱՍՍ-ի եւ Արմենպրեսի ապատեղեկատվությունն ու գրգռությունները եւ սփյուռքահայության հետ մշակութային կապերի կոմիտեից պահանջեցի օբյեկտիվ տեղեկատվություն հասցնել սփյուռքահայ գաղութներին՝ ամոթանք տալով կոմիտեի ու Արմենպրեսի նախորդ օրերի հակազգային գործունեությանը:

Առջեւում փետրվարի 27-ն էր, Գորբաչովի ելույթը, Սումգայիթի ցեղասպանությունը, մարտին՝ «Վերակառուցման ծիծեռնակների» հայտնվելը երեւանյան ջինջ երկնքում...

Մարտ ամսից հասուն ակտիվություն ցույց տվեց ՀԺՇ-ի երեւանյան մասնաճյուղը: Բայց դա արդեն այլ թեմա է:

Հաջորդ ամիսներին սփյուռքահայ ուսանողության մասնակցությունը արցախյան շարժմանն ունենալու էր այլազան դրսեւորումներ՝ հայտարարություններ, դրամահավաք, հագուստ-կոշկեղենի հանգանակություն փախստականների համար, հակահայկական ակտերի մասնակիցներին պատժելու խոստում-սպառնալիքներ, ֆաշիստական երկիրը ինքնակամ եւ զանգվածաբար լքելու սպառնալիք, արտասահմանյան անձնագրերը ձեռքին Օպերայի հրապարակը օղակելու եւ խորհրդային բանակի հարվածն առաջինն ընդունելու կոչ ու որպես դրա անմիջական հետեւանք՝ իմ առեւանգումն ու արտաքսումը, մինչեւ իսկ հացադուլ... Բազմաթիվ ռոմանտիկ, հերոսական, երբեմն նաեւ՝ ծիծաղելի ու դատապարտելի արարքներ, որոնց մասին գրելը հատորներ պիտի զբաղեցներ:

ԳԵՎՈՐԳ ՅԱԶԸՃՅԱՆ

«Մեր նպատակն է սատարել մայր հայրենիքին»

Զրույց վերապատվելի Ռընե Լեւոնյանի հետ

Հայ ավետարանչական ընկերակցության պաշտոնական ներկայացուցիչը Հայաստանում վերապատվելի Ռընե Լեւոնյանն է: Նա իր օգնականների, աշխատակազմի հետ աշխույժ գործունեություն է ծավալում Հայաստանում եւ Արցախում: Ինչպես ինքն է վկայում, «Աղետալի երկրաշարժի բոթը լսելուց հետո ես անմիջապես եկա հայրենիք: Երեւակայությունից դուրս էր այն ամենը, որի ականատեսը եղա: Բնության կույր ուժերի պատճառած արհավիրքին էր ենթարկվել Հայաստանը: Այդ օրվանից սկսվեց մեր գործունեությունը «Ավետյաց երկրում»: Որպեսզի աշխատանքները տարերայնորեն չընթանային, Երեւանի մեջ բացեցինք Հայաստանի ավետարանչական ընկերակցության գրասենյակը, որը գործում է առ այսօր: Եթե սկզբնական շրջանում մեր նպատակն էր նյութական, քարոզչական հոգեւոր սնունդ բերել մեր ժողովրդին, որպեսզի կարողանար դուրս գալ հոգեբանական ծանր վիճակից, ապա այսօր տեսնելով, որ կարիքները մեծ են, մշակեցինք տեւական ծրագրեր, որի համար 1991 թ. Գյումրիում, Ստեփանավանում, Վանաձորում, Ստեփանակերտում հիմնեցինք գրասենյակի մասնաճյուղեր: Ծրագրի առաջնահերթ խնդիրներից մեկը ծնողազուրկ երեխաներն են: Մեր կազմակերպության կողմից խնամակալվել է 1700 երեխա, ընդգրկված են երկրաշարժից տուժած, փախստական, զոհված ազատամարտիկների, ինչպես նաեւ խիստ կարիքավոր երեխաներ: Օգնում ենք, որպեսզի մայրական կաթ չունեցող մայրերը ստանան համապատասխան մանկական կեր: Մեր նպատակն է նպաստել նաեւ Հայաստանի տնտեսության զարգացմանը, ուստի սիրով, փոխադարձ ըմբռնումով եւ վստահությամբ համագործակցում ենք Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի, կառավարության հետ: Իրականացնում ենք մի շարք բարեսիրական, առողջապահական, գյուղատնտեսական, շինարարական, կրթական աշխատանքներ: Նախատեսված են անհրաժեշտ գրքեր եւ գրենական պիտույքներ դպրոցների համար, տասնյակ մանկապարտեզներ եւ դպրոցներ ապահովել ենք ջեռուցումով եւ սնունդով, իսկ մեր կենտրոն հաճախող երեխաները սովորում են անգլերեն եւ ֆրանսերեն: Կրթության նախարարության հետ

համաձայնեցված ֆինանսավորել ենք Արցախի դպրոցների համար նախատեսված հինգ անուն դասագիրք՝ այբբենարան, մաթեմատիկա, մայրենի լեզու, նաեւ Վեհափառ հայրապետի օրհնությամբ բազմաթիվ գրքեր ենք հրատարակել կրոնի եւ քրիստոնեության վերաբերյալ: Բնականաբար մեր ծրագրերի հիմքում նպատակ է դրված օգնել գործազուրկներին եւ անապահովներին: Այդ առումով խթանել ենք, որ շատ ընտանիքներ ընդգրկված լինեն գորգագործության մեջ: Ստացված արտադրանքը իրացվում է արտասահմանում: Միջոցները տրամադրվում են հումք գնելու համար: Ամեն տարի գործում են ամառային ճամբարներ Հայաստանում, Արցախում եւ Վրաստանում, որտեղ բարոյական, հոգեւոր առողջ մթնոլորտում հանգստանում են շուրջ 3000 երեխաներ:

– Վերը թվարկած ձեր գործերի շրջանակը, պետք է ենթադրել, շատ ավելի ընդարձակ է: Պատվելի, ո՞րն է Ձեր գործունեության առաջմղիչ ուժը:

– Եթե երկու բառով պատասխանեմ՝ մարդասիրությունը եւ հայրենիքի նկատմամբ ունեցած պարտքի զգացումը: Սփյուռքահայ յուրաքանչյուր անհատ, թե կազմակերպություն միշտ էլ ցանկացել է կարելիության սահմաններում սատար կանգնել իր հայրենիքին: Ազգի անկախությունը եւ ազատությունը շատ-շատերի ընձեռեցին այդ հնարավորությունը: Ես էլ շտապեցի օգտվել նոր ժամանակի ստեղծած հնարավորությունից եւ իմ պարտքը հատուցել իմ ժողովրդին:

– Երկա՞ր է շարունակվելու Ձեր կրթական, բարեգործական, քարոզչական աշխատանքը մայր երկրում:

Այնքան, որքան հայրենիքը զգա մեր կարիքը:

ՍԻԼՎԱ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

Մշակույթ

Ինչպե՞ս ենք ներկայացնում եւ վաղը ներկայացնելու մեզ եւ ուրիշներին մեր ազգային մշակույթը:

Ազգային պատվախնդրությունը նախ եւ առաջ սեփական ժողովրդի հոգեւոր մշակութային արժեքները միջազգային ասպարեզ դուրս բերելն ու այնտեղ հաստատորեն հաստատելն է: Իսկ Մեծ Արվեստը, ուզենանք, թե ոչ, իր մեջ միշտ էլ կրում է զուտ ազգայինից էլ բարձր եւ անզնահատելիորեն թանկ (թեկուզեւ ազգային ակունքներից սերված եւ սնված) համամարդկային էություն:

Հիշենք պատեհ առիթով Պարույր Սեւակի խոսքը. «20-րդ դարո՞ւմ էլ խաղիկ-ջանգյուլումների բազմահարկություն»: Գաղտնիք չէ, որ ոչ միայն 20-րդ դարում, այլեւ 21-րդ դարի սեմին «ազգային» բնորոշման անվան տակ շատերը ցայսօր էլ պատկերացնում են չարուխներ, այսօր տակավին այդ կեսում ենք գտնվում: Մինչդեռ աշխարհի քաղաքակիրթ եւ զարգացած շատ ազգեր վաղուց լուծել են իրենց համար սույն խնդիրը, եւ հաղթահարելով ազգայինի ծիրը, դուրս են եկել միջազգայինի ասպարեզ, ազատորեն խոսելով համայն մարդկության հետ իրենց երաժշտության, գրականության, գեղանկարչության համամարդկային, հոգեւոր մնայուն արժեքներով: Իսկ Նարեկացին եւ Կոմիտասը (եւ ոչ միայն) ցայսօր էլ ըստ էության ծանոթ չեն աշխարհին. փոքրաքանակ ժողովրդի ճակատագի՞րը, թե՞ ազգային ծուլությունը: Ո՞ր օտարն է արտասանում Նարեկացի կամ Քուչակ (հայոց մեծերի անունները կարելի է շարունակել), ո՞ր այլազգի երգչախումբն է հնչեցնում եւ կամ իր երգացանկում մշտապես զետեղում է Կոմիտասի հանճարեղ խմբերգերից գեթ մեկը:

Եւ ներդաշնակ պիտի զարգանա: Եթե սպասենք, թե երբ է «ժամանակը գալու» բոլոր տիպի «սնուցումներից» հետո նրան սնել, կրթել գիտությամբ եւ մշակույթով, ապա **այդ ժամանակը երբեք չի գա**: Չի գա ոչ մեզ համար, մեր երկրի ներսում, եւ ոչ էլ մեր երկրի գնահատման հարցում միջազգային ասպարեզի ծիրում:

Շատ ենք սիրում նաեւ ընկնել այլ ծայրահեղության մեջ, կուրծք ծեծելով, թե «դարավոր մշակույթ ունեցող հանճարեղ ազգ ենք»: Արդյոք ընթերցողներից շատե՞րը գիտեն մեզ համար ամոթալի-խայտառակ այն փաստի մասին, որ աշխարհի շատ հանրագիտարաններում եւ ոչ մի խոսք չկա հայոց մշակույթի, երաժշտության, գրականության մասին, իսկ Poland de Cande du musique (Editions du Seule, 1969) հանրագիտարանում Արամ Խաչատրյանը ներկայացված է երկու բառով. «կովկասցի կոմպոզիտոր»:

Վտանգավոր է ժառանգորդ լինելը

Ի՞նչ արժե պետությունը, որը փող չունի իր մշակույթի համար

զուռնա եւ դհոլ, իսկ մասնագիտականացված երաժշտության մեջ, որպես պարտադիր տարր «մեծացրած սեկունդա» ինտերվալը (թող այստեղ ների ինձ ընթերցող լայն լսարանը, մասնագետները կհասկանան ինչի մասին է խոսքը): Հաճախ էլ «ազգային» եւ «արդիական» պատկերացումները մեկնաբանվում-ընկալվում են որպես իրարամերժ հասկացություններ: Ցավալի սխալ: Նման պարագայում արվեստն անսեթեւեթորեն դոփում է տեղում:

Հայ դարավոր մշակույթը ձեւավորել է ազգայինի մի պատկերացում, որից ամեն շեղում աչք է զարնում իր արտառոցությամբ: Սակայն սույն դիտարկումը հարցի մի կողմն է միայն: Գոյություն ունեն ավանդական-ազգայինի եւ արդիականի, ինչպես նաեւ ազգային եւ համամարդկային արժեքների բարդ խաչաձեւումներ: Եվ նման հայեցակետի ծիրում հարկ է ողջամտորեն մոտենալ չափանիշներին: Ավելորդ չէ թվում հետեւյալ հարցադրումը. ազգայի՞ն է արդյոք, օրինակ, Բեթհովենի երաժշտությունը... Ո՞վ է Բեթհովենի սոնատները կամ սիմֆոնիաները լսելիս մտածում նրանց ազգային պատկանելության մասին եւ ընկալում դրանք որպես «գերմանական երաժշտություն»: Մյուս կողմից, դժվար է հավատալ, թե առանց բացառության ցանկացած ազգի որեւէ ներկայացուցիչ, որն օժտված է ոգեղեն ներաշխարհով, կարող է անտարբեր մնալ, լսելով Կոմիտասի խմբերգերը:

Ինչպե՞ս չգիտակցել, օրինակ, որ Ավետ Տերտերյանի երաժշտությունն առավել ազգային երեւույթ է, քան հատկապես վերջին տարիներին տարածված «ֆիդային» շատ երգերը, եւ, առավել եւս շուրջ բոլոր ողողած ռաբիսը, որը ներառել է օտարամուտ բազում տարրեր: Եվ ոչ միայն այն պատճառով, որ Տերտերյանը իր սիմֆոնիաներ է ներմուծել ժողովրդական գործիքներ: Նրա երաժշտության մեջ, որում ժամանակը եւ տարածությունը, ասես, բնակեցված լինեն զորեղ ինտելեկտով, արդիականության զարկերակով դրոշմված, տրոփում է Նարեկացուց մեզ ժառանգած Տիեզերքի հետ խոսելու հայի ոգեղինությունը:

Եվ ահա, 21-րդ դարի մոտալուտ շեմին, մենք դարձյալ խոսում ենք ազգայինի հիմնախնդրից: Երեւույթ, որն աներկբայորեն ունի իր եւ դրական, եւ թերի կողմերը: Անհրաժեշտ է մտահոգվել չկորցնելու մշակույթի անդաստանում, արվեստում մեր ուրույն ազգային դեմքը, բայց եւ ցավալի է, որ լինելով պատմականորեն հին ժողովուրդ

Իսկ մե՞նք... ամբողջ աշխարհը մեր լեզվի վրա է մեծ ու փոքր, արժանի եւ անարժան: Հաճախակի տրկամտորեն վազում ենք սրանց հետեւից, անարդար մոռացության տալով մեզ եւ մերոնց: Լինելով փոքր, բայց հոգեւոր «ածու», ծեռք ենք բերել հիմնականում առեւտրական ժողովրդի համարում հատկապես վերջին տասը տարվա ընթացքում, եւ դեռ փութով շարունակում ենք գահավիժել ազգային մշակութային զտարյուն արժեքների թերագնահատման, օտարամոլության անդունդը: Այստեղ հարկ է նկատի առնել, որ խոսքը վերաբերում է ոչ թե առանձին անհատականություններին, որոնք իրենց տրված վերին շնորհով, ընտրյալների առաքելությամբ, ի հեճուկս ամեն ինչի եւ բոլորի, շարունակում են իրենց ստեղծագործությամբ պահպանել եւ հոգեւոր նոր լիցք հաղորդել ազգային արվեստին: Խնդրո առարկա մտազննումները ուղղակիորեն վերաբերում են մշակույթն ու արվեստը հովանավորող ատյանների նախեւառաջ իշխանության համապատասխան օղակների սույն համախնդրում պետական մտածողություն ցուցաբերելու, ազգային մշակութային արժեքները իրապես խթանելու կարեւորագույն հարցին: Հոգնել ենք արդ, իշխանավոր ատյանների, պաշտոնական այրերի, նաեւ այլազան «հովանավորների» (այժմ նրանց գումարվում են Հայաստանում տարբեր երկրների դեսպանատները) դռները թակելով, լսելու հայերիս համար միաբանության առումով անսովոր, բայց սույն հարցում միասիրտ եւ միահունչ պատասխանը՝ «փող չկա»:

Ի՞նչ արժե այն պետությունը, որ փող չունի իր մշակույթի համար: Իրապես քաղաքակիրթ երկրները վաղուց ի վեր լուծել են հիշյալ համախնդիրը: Եվ արդյո՞ք արդարամիտ եւ լրջախոհ է 21-րդ դարի շեմին այն հին ու հնամաշ «արդարացումը», որով գուցեեւ կարելի էր «փակել» այս խնդիրը մի քանի դար առաջ, կամ թեկուզ անցնող դարի սկզբին՝ «հալածված ժողովուրդ ենք, նախ պիտի լուծենք մեր քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական հարցերը, բանակ ստեղծենք» եւ այլն: Վերջին տարիներին աջ ու ահյակ լսվող այս «թեզը», որ պարբերաբար համեմվում է որեւէ իշխանավորի ցինիկ արտահայտությամբ («ես թատրոն չեմ սիրում» եւ բազում նման), սղոցում է ազգի գոյատեւման փթթուն ճյուղը:

Միանշանակորեն պարզ է երկիրը երեխայի նման համաչափորեն,

Այսօրվա մեր երկրի բազում առումներով դժվարին խմորումներով հագեցված քաղաքական-հասարակական դաշտում, թվում է, արժե ազգովին ճգնել, ոչ միայն օտարների, այլ նաեւ սեփական վերաբերմունքը փոխելու մեր իսկ նկատմամբ: Եվ անհրաժեշտ է նախ մեծ մաղով մաղել վերջին տասը տարիների մեր բազմաշերտ տառապանքների խառնարանում աղտոտված, մաշված, սեփական կարծիքներն ու չափանիշները մեր մասին: Ազգի հեռանկարի եւ նրա կարող ներուժի նկատմամբ հոռետեսությունը, ինչպես նաեւ մտավորական-արվեստագետին ժամանակ առ ժամանակ անհիմն կերպով հասցեագրված «լռության մեջ» մեղադրանքները, այսօր նույնքան վտանգավոր են, որքան եւ մեզ «հանճարեղ» ազգ հռչակելու ծեծված «երգը»: Եվ եթե փոքր-ինչ լուսավոր ակնկալիք եւ սպասելիք ունենք մեր գալիք օրվանից, հատկապես, այսօրվա փոփոխությունների հենքի վրա, ապա դա պետք է անել ազգովին, եւ ոչ ոք «վերեւում», թե «ներքեւում» չպետք է այսօր իրեն գիտակցի ինքնամփոփման սույն գործընթացից դուրս:

Այո, կարելի է կիսել այս օրերին ժողովրդի նվիրական այն իղձը (որը նա լիիրավ վաստակել է իր վերջին տարիների բազմադեմ դաժան տվայտանքների բովից անցնելով), որ եկող գարունը, գուցե սույն օրացուցային չլինի մեր Հայաստան երկրի համար...

Սակայն, ինչպես զգուշացնում է ժողովրդական իմաստությունը, «աչքը տեսածից է վախենում»: Եվ սույն տագնապային մտազննության ծիրում հիշողության մեջ արդարացիորեն հառնում են Նիցշեի խոսքերը. «Ոչ միայն դարերի իմաստությունը, այլեւ անմտությունն է նրանց արտահայտվում մեր մեջ, վտանգավոր է ժառանգորդ լինելը»:

Արդ, նայելով շուրջ բոլոր, Չարի ու Բարու օրըստօրե թեժացող մենամարտին, որն իր մեջ է ընկղմել մեր երկրի հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտները՝ գիտությունն ու մշակույթը ներառյալ հարցեր են ծագում. ի՞նչը եւ որքա՞ն չափով է մեզ բաժին հասել նախնյաց պատմության սեւ էջերից, ի՞նչը եւ որքա՞ն չափով է որդեգրվելու մեր վերջին տասը տարվա «ավանդույթներից» եկողների կողմից: Եվ բնականաբար ի՞նչ ենք ժառանգելու գալիք սերնդին, նրան տխուր առիթ չտալու հիշելու Նիցշեի վերոնշյալ խոսքերը: Եվ որքան լավ կլիներ, որ... ամոթով չմնայինք:

ԹԱՄԱՐ ՏՈՆՏՈՆՅԱՆ

ՄԵՐ ԱՐՎԵՍՏԱԳԵՏՆԵՐԸ

«Ազգ»-ի ցուցասրահ

Սամվել Համբարձումյան: Ծնվել է 1953 թվին: Ավարտել է Երեւանի Փանոս Թերլեմեզյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարանը եւ գեղարվեստա-թատերական ինստիտուտի գեղանկարչության բաժինը:

Գրաֆիկական եւ գեղանկարչական քիչ գույներով ու զուսպ լուծումներով Սամվել Համբարձումյանը մեզ է ներկայացնում կերպարների ու իրավիճակների իր հետաքրքիր աշխարհը:

ՀՈԲԵԼՅԱՐ

Մեր ծաղրանկարչի ողջույնը

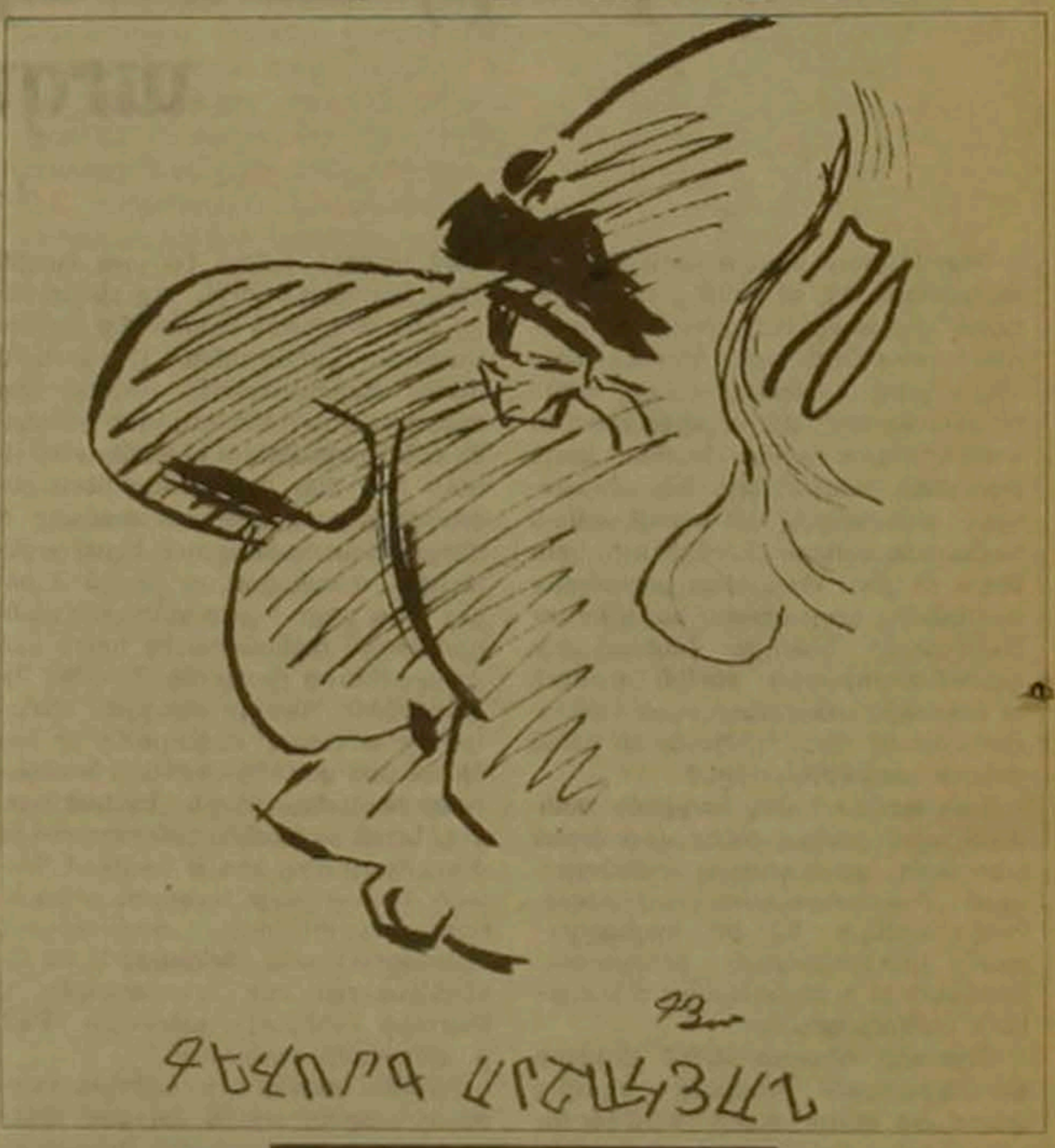

ԲԵՄ

Նոտակալի առջեւ սփյուռքահայ դիրիժորն էր

Լյուք Բաղդասարյանն ունի հարուստ համերգային փորձ: Որպես դիրիժոր եւ մենակատար բազմաթիվ համերգներ է ունեցել տարբեր երկրներում: Ղեկավարել է նվագախմբեր Շվեյցարիայում, Ռումինիայում, Հայաստանում:

Ծնվել է Ժնեւում: Ավարտել է տեղի կոնսերվատորիան՝ ստանալով դիրիժորի եւ դաշնակահարի դիպլոմ: Արժանացել է մի շարք միջազգային մրցանակների:

Երիտասարդ դիրիժորը կրկին հայրենիքում է: Նրա հետ հանդիպումը տեղի ունեցավ «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահում, ուր դիրիժորը ղեկավարեց Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հերթական ելույթը: Նախ հնչեց Մոցարտի «Դոն Ժուան» օպերայի նախերգանքը:

Համերգի առաջին բաժնում կատարվեցին նաեւ արիաներ արեւմտաեվրոպական կոմպոզիտորների օպերաներից:

Ազգային օպերայի եւ բալետի ակադեմիական թատրոնի եւ Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի մեներգչուհի Իրինա Զաքյանը ներկայացրեց արիաներ Պուչինիի «Բոհեմ», Վերդիի «Տրավիատա», Բելինիի «Նորմա» օպերաներից:

Համերգի երկրորդ բաժնում հնչեց Բեթհովենի թիվ 7 սիմֆոնիան:

Ն. Թ.

ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏ

Անկրկնելի հայկական գորգեր

Գորգագործությունը մեր մշակույթի անքակտելի մասն է, որի ավանդույթները դարերի խորքում են: Հայկական գորգերը առաջնակարգ տեղ են գրավում համաշխարհային գորգագործության մեջ՝ ձեւի եւ բովանդակության ներդաշնակությամբ, հարուստ զարդանախշերով եւ միջազգային մեծ համբավ են վայելում:

Հայկական գորգերի մի քանի տեսակների նմուշները, հատկապես վիշապագորգեր, պահվում են աշխարհի մի շարք թանգարաններում: Մեր գորգերի մասին տարբեր ժամանակներում հիացական կարծիքներ են արտահայտել օտարազգի շատ մասնագետներ:

Հայոց լեռնաշխարհում գորգագործական կենտրոններ են եղել Այնթապը, Մուշը, Նախիջեւանը, Գանձակը, Գորիսը, Էրզրումը, Վանը, Արցախը, Երեւանը, Էջմիածինը, Իջեւանը: Այսօր էլ, չնայած դժվարին պայմաններին, շարունակվում են գորգագործության հինավուրց ավանդույթները:

Մեր հանրապետության գործող ձեռնարկություններից է «Հայգորգ» փակ բաժնետիրական ընկերությունը: Այստեղ տարեցտարի ավելանում է թողարկվող արտադրանքի քանակը: Նախկինի համեմատ արտադրության աճը կազմել է 30 տոկոս: Գորգերի արտադրությունը զգալիորեն կաճի եկող տարում. 1999 թվականին կթողարկվի 30 հազար քառակուսի մետր գորգ: Արտադրության ընդլայնումը հնարավորություն կընձեռի ստեղծել նոր աշխատատեղեր եւ մի քանի անգամ ավելացնել գորգագործությամբ զբաղվողների թիվը: «Հայաստան», «Ղարաբաղ», «Զանգեզուր» եւ այլ հայկական գորգերը արտահանվում են աշխարհի մի շարք երկրներ:

Հ. Մ.

digitised by A.R.A.R.@

ԿԶԳ

մարզական

ՀԵԾԱՆՎԱՅԻՆ ՍՊՈՐՏ

Սիդնեյը՝ օլիմպիական ուղենիշ

Նախապատրաստվելով խոշոր մրցաշարերին

Մեր հինավուրց երկիր այցելողները նմանություն են տեսնում Հայաստանի եւ Շվեյցարիայի լեռնային բնության միջեւ։ Երբ վեց տարի առաջ մեր հանրապետության պատվիրակներն առաջին անգամ մասնակցեցին հեծանվորդների միջազգային միության կոնգրեսի աշխատանքներին, բարեմաղթանքների հետ նաեւ առաջարկություններ լսեցին. հետեւել շվեյցարացիների օրինակին եւ գեղատեսիլ բնության գրկում տարածվող ուղերթները օգտագործել սիրված մարզաձեւը զարգացնելու համար։ Նրանք տեղյակ չէին, որ, իրոք, ժամանակին (80-ական թվականներին) հանրապետության բարձրադիր գոտիներում իրենց վարպետությունն էին հղկում խորհրդային հավաքական թիմերը։ Եվ «լիցքավորվելով» նման պայմաններում այնուհետեւ հաջողությամբ մեկնարկում էին օլիմպիական խաղերում, աշխարհի ու Եվրոպայի առաջնություններում։ Սեւան-Գավառ-Մարտունի, Ծաղկաձոր-Հրազդան-Աբովյան-Արզնի, Երեւան-Էջմիածին-Արմավիր-Աշտարակ ուղերթները, իրոք, հիանալի մարզական ասպարեզ են։ Այստեղ անցկացվող մարզումներին եւ մրցումներին մասնակցում էին նաեւ մեր հեծանվորդները, որոնք ուսանելու շատ բան ունեին օլիմպիական չեմպիոններ Ալեքսանդր Կիրիչենկոյից, Վյաչեսլավ Էկիմովից, Վիկտոր Մանակովից, հեծանվավազքի մյուս «աստղերից»։ Նման մարզումները բարերար ազդեցություն ունեցան, եւ Հայաստանի հեծանվորդները եւս բարձր արդյունքների հասան։ Աշխարհի չեմպիոն, Բարի կամքի խաղերի հաղթող դարձավ Օլեգ Կլեւցովը, աշխարհի երիտասարդական առաջնությունից ոսկե մեդալով տուն վերադարձավ Սեւորդ Շաքոյանը, Շվեյցարիայում անցկացված միջազգային մրցումներում «Լեռների արքա» տիտղոսին արժանացավ Արտակ Սկրտչյանը։

90-ական թվականներին մեզանում եւս հեծանվավազքի նոր վարպետներ աճեցին։ Գրիգոր Գրիգորյանն առաջնություն շահեց նախկին ԽՍՀՄ-ի երիտասարդական մի շարք մրցումներում, հաջողությամբ է մասնակցում «Տուլայի մեծ մրցանակ» միջազգային մրցաշարերին՝ անմասն չմնալով թանկարժեք որեւէ մեդալից։ Առանձնապես նշելի է Գրիգորի գերազանց ելույթը անցյալ տարվա Ռուսաստանի արագավազքային բազմամարտի ձմեռային առաջնությունում, որտեղ նա դարձավ չեմպիոն, իրենից հետ թողնելով մի շարք անվանի մարզիկների։ Արսեն Ղազարյանն իրավունք ստացավ մասնակցելու Ատլանտայի օլիմպիական խաղերին, իսկ Կարեն Սոլոյանը 4-րդ տեղը գրավեց աշխարհի երիտասարդական առաջնությունում։

Հենց այս եռյակի ջանքերով էլ անցյալ տարի Հայաստանի հավաքական թիմը, որը հնարավորություն չէր ունեցել մասնակցելու աշխարհի գավաթի խաղարկության առաջին չորս փուլերին, եզրափակիչ 6-րդում հաջող ելույթի շնորհիվ կարողացավ տիրանալ աշխարհի առաջնության «ուղեգրին»։ Վերջին ժամանակներս առաջ են եկել եւս մի շարք խոստումնալից հեծանվորդներ։ Սակայն ուսումնամարզական հավաքներ կազմակերպելու, միջազգային մրցաշարերին մասնակցելու եւ հեծանվորդներին անհրաժեշտ գույքով ապահովելու հետ կապված դժվարությունները խոչընդոտում են մարզաձեւի զարգացմանը։

Ստեղծված վիճակում մասնագետները դիմեցին մայրաքաղաքի Դավիթաշենի թաղապետ Ռուբեն Գեւորգյանին՝ նրան առաջարկելով գլխավորել մարզաձեւի հանրապետական ֆեդերացիան։

Նրանք հույսով են, որ Ռ. Գեւորգյանն ի վիճակի է լուծելու ծագած խնդիրները։ Առավել եւս, որ նա լավ ծանոթ է մարզաձեւին եւ տեսնում է այն լայն ճանապարհի դուրս բերելու ուղիները։ Վերջերս կայացած ֆեդերացիայի ընդլայնված նիստին Ռ. Գեւորգյանը մարզիչների հետ հրավիրել էր նաեւ նրանց սաներին՝ հանրապետության առաջատար եւ խոստումնալից հեծանվորդներին, որոնք ուշադրությամբ ունկնդրում էին մասնագետների, ֆեդերացիայի ղեկավարների ելույթները, որոնք նոր խնդիրներ եւ անելիքներ էին դնում նրանց առջեւ ստեղծված վիճակը շտկելու համար։

Ֆեդերացիայի նախագահը ծանոթացավ հավաքական թիմերում տարվող ուսումնամարզական աշխատանքներին, հավաքներ կազմակերպելու եւ մրցումներին մասնակցելու հետ առնչվող հարցերին։ Նա առանձնակի ուշադրություն դարձրեց մարզիկների ուսման առաջադիմությանը, կարեւորեց հավաքականի անդամներին սննդով ապահովելու եւ նրանց թոշակավորելու անհրաժեշտությունը։

- Կատարված աշխատանքների արդյունքներն ի հայտ են գալիս միջազգային մրցումներում,- ասաց Ռուբեն Գեւորգյանը։ Դրա համար էլ անհրաժեշտ են ծանրակշիռ մարզումներ, միջազգային ասպարեզ դուրս գալուց առաջ նպատակասլաց ուսումնամարզական հավաքներ կազմակերպելը։

60-70-ական թվականների համեմատությամբ հեծանվային մարզաձեւն աշխարհում զգալի առաջընթաց է ապրել, եւ հայ մարզիկների ներկայիս տեխնիկական զինվածությունը չի համապատասխանում միջազգային չափանիշներին։ Ժամանակակից մրցապարեզներում երկաթյա հին «նժույգով» հազիվ թե հնարավոր լինի լիարժեք մրցակցություն վարել նոր մակնիշի հեծանվով մրցման ելած մարզիկի հետ։ Այդ իսկ պատճառով տարբեր են լինում եւ արդյունքները...

Պայմանավորվածություն ենք հասել մշակույթի, երիտասարդության հարցերի եւ սպորտի փոխնախարար Իշխան Զաքարյանի հետ ֆեդերացիային աջակցելու եւ օգնություն ցույց տալու խնդրում,- նշեց Ռ. Գեւորգյանը։

Մրցաշրջան-98-ում Հայաստանի մարզիկներին պատասխանատու մեկնարկներ են սպասվում։ Հատկանշական է, որ վերականգնվել են հանրապետական բազմօրյա հեծանվավազքերը (ապրիլ), որոնք հնարավորություն կտան հենց մրցաշրջանի սկզբից որոշելու առաջատարներին։ Հիմնական նպատակն աշխարհի գավաթի խաղարկության չորս փուլերին հաջող մասնակցելն է։ Դրանցում անհրաժեշտ միավորներ վաստակելու դեպքում մեր թիմը օգոստոսին հանդես կգա Գերմանիայում կայանալիք աշխարհի առաջնությունում։

Մեծ նշանակություն ենք տալիս Հայաստանի լեռնային ուղերթներով հուլիսին կայանալիք բարեկամության բազմօրյա հեծանվարշավին Ֆրանսիայի Պա դե Կալե դեպարտամենտի եւ Վանաձորի մանկատների սաների մասնակցությամբ։ Նրանց հետ արշավին կմասնակցեն նաեւ Երեւանի հինգ պատանի մարզիկներ։ Արշավը իրականացվում է ֆրանսիական մանկատներից մեկի տնօրեն Ֆրանսիս Ռեմբոտի նախաձեռնությամբ, ինչպես նաեւ երեխաների վաղ սոցիալականացման «Կանաչ հարկ ծիածանային պարտեզ» հայ-ֆրանսիական կենտրոնի եւ Հայաստանի հեծանվային մարզաձեւի ֆեդերացիայի համատեղ ջանքերով։

Այժմ օլիմպիական քառամյա շրջափուլի երկրորդ տարին է։ Ամենայն լրջությամբ պետք է նախապատրաստվել գալիք խոշորագույն մրցաշարերին, որոնցում հաջող մեկնարկների շնորհիվ միայն հնարավոր կլինի տիրանալ 2000 թվականի Սիդնեյի օլիմպիական խաղերի մասնակցի «ուղեգրին»։

ԱԼՅՈՇԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՖՈՒՏԲՈԼ

«Դինամոյի» հերթական հաղթանակը

Իտալիայում անցկացված մինի-ֆուտբոլի մրցաշարում «Միլանի գավաթի» խաղարկությունում, նոր հաջողության հասավ Մոսկվայի «Դինամոն»։

Կիսաեզրափակիչներից մեկում Ռուսաստանի ներկայացուցիչները 3-1 հաշվով հաղթեցին «Տորինոյին»։ Վճռական խաղում նրանք հանդիպեցին «Միլանի» հետ, որը մյուս կիսաեզրափակիչում 4-3 հաշվով առավելության էր հասել «Արմավիլի» նկատմամբ։

Եզրափակիչ հանդիպման ժամանակ «Դինամոն» 4-3 հաշվով պարտության մատնեց Իտալիայի ուժեղագույն թիմին եւ նվաճեց պատվավոր մրցանակը։ Այս խաղում 3 գոլ խփեց «Դինամոյի» հարձակվող Կոնստանտին Երյոմենկոն։ Նա էլ մրցաշարի ռմբարկու դարձավ, իսկ լավագույն խաղացող ճանաչվեց մոսկվացիների պաշտպան Ալեքսանդր Վերեժնիկովը։

Սա աշխարհի ուժեղագույն ակումբային թիմի հինգերորդ անընդմեջ հաղթանակն է միջազգային մրցաշարերում սկսած 1996 թվականից։

Բելգիա-ԱՄՆ՝ 2-0

Բրյուսելում ընկերական մրցախաղ անցկացրեցին ամռանը Ֆրանսիայում կայանալիք աշխարհի առաջնության եզրափակիչ փուլի երկու մասնակիցներ Բելգիան ու ԱՄՆ-ը։ Մասնագետները նշում են, որ երկու հավաքականներն էլ բավականին բարձրակարգ ֆուտբոլ ցուցադրեցին։ Հիանալի խաղացին դարպասապահները բելգիացի Ֆիլիպ դե Վիլդեն եւ ամերիկացի Քեյսի Կելլերը։

Խաղի ելքը վճռեցին Բելգիայի թիմի հարձակվող Նիկո վան Կերկհովենի դիպուկ հարվածները, որոնցից հետո գնդակը երկու անգամ հայտնվեց ԱՄՆ-ի հավաքականի դարպասում։

Վերջին 33 օրվա ընթացքում սա ԱՄՆ-ի ֆուտբոլիստների 7-րդ խաղն էր։ Դրանցից չորսում նրանք հաղթել են, իսկ վերջին երեքում պարտվել։ Բելգիացիների հետ խաղից ընդամենը 4 օր առաջ նրանք փորձամրցում էին անցկացրել Մայամիում, որտեղ նույն 0-2 հաշվով զիջել էին Հոլանդիայի հավաքականին։

ԼՈՒՐԵՐ

Երկու մեկնարկ

Մոսկվայի «Կռիլյատսկոյե» նշանավոր հեծանվահրապարակում անցկացվեց Ռուսաստանի ձմեռային առաջնությունը։ Երկու մրցաձեւերում հանդես եկավ մեր հանրապետության ներկայացուցիչ Գրիգոր Գրիգորյանը։ «Հայաստան» մարզական միության անդամ, Երեւանի ֆիզկուլտուրայի ինստիտուտի ուսանող մարզիկը «Օլիմպիական կիլոմետր» հետաքրքիր մրցաձեւում 1 րոպե 04 վայրկյան արդյունքով նվաճեց երկրորդ մրցանակը։ Հաջորդ ձեւում՝ 1000 մ գիտում (տեղից), հայաստանցի հեծանվորդը գրավեց 6-րդ տեղը։

Միանձնյա առաջատարը Շիրովն է

Իսպանական Լինարեսի շախմատային մրցաշարում ութ տուր է անցկացվել։ Աղյուսակը գլխավորում է Իսպանիայի ներկայացուցիչ Ալեքսեյ Շիրովը, որը 7 հնարավորից 4,5 միավոր ունի։ Վերջին երեք հանդիպումներում Շիրովը 2 միավոր վաստակեց (հաղթեց Պիտեր Սվիդլերին, ապա ոչ-ոքի արեց Գարրի Կասպարովի ու Վիշվանաթան Անանդի հետ)։ Առաջատարից կեսական միավորով հետ են մնում երկրորդ-չորրորդ տեղերում ընթացող Անանդը, Կասպարովն ու Վլադիմիր Կրամնիկը։ Նրանց հաջորդում են Սվիդլերը, Վեսելին Թոփալովը եւ Վասիլի Իվանչուկը, որոնք ունեն համապատասխանաբար 3, 2,5 եւ 2 միավոր։ Բոլորն անցկացրել են 7-ական հանդիպում, իսկ Թոփալովը 6 պարտիա է խաղացել։

ԹԵՆԻՍ

Չորս մրցաշար

Պրոֆեսիոնալ թենիսիստների միության շարքի չորս խոշոր մրցաշարեր ավարտվեցին միաժամանակ։

Դրանցից երկուսն անցկացվեցին ԱՄՆ-ում։

Ֆիլադելֆիայում մրցեցին տղամարդիկ։ Եզրափակիչում հանդիպեցին Փիթ Սամփրասը (ԱՄՆ) եւ Թոմաս Էնկվիստը (Շվեդիա)։ Համառ, լարված պայքարն ավարտվեցին աշխարհի թիվ մեկ ռակետ Սամփրասի առավելությամբ՝ 7-5, 7-6։ Սա ամերիկացի թենիսիստի մարզական կարիերայի ընթացքում նրա հաղթանակով ավարտված 51-րդ խոշոր մրցաշարն է։

Եվգենի Կաֆելնիկով

Օկլահոմայում անցկացված մրցումներում իր առաջին խոշոր հաղթանակը տոնեց ամերիկուհի Վենուս Վիլյամսը։ Եզրափակիչում 17-ամյա թենիսիստուհին պարտության մատնեց Հարավաֆրիկյան Հանրապետության ներկայացուցիչ Ջանեթ Կրյուգերին։ Հետաքրքիր է, որ նախորդ եզրափակիչ խաղում Կրյուգերը հաղթել էր կրտսեր Վիլյամսին՝ 16-ամյա Սերենային։

Վենուսը մինչ այդ երկու անգամ մասնակցել էր եզրափակիչ խաղերի, բայց երկուսում էլ պարտություն էր կրել։ Անցյալ տարի նա ԱՄՆ-ի բաց առաջնությունում զիջեց Մարտինա Հինգիսին, իսկ Սիդնեյի մրցաշարում՝ Արանտա Սանչես-Վիկարիոյին։

Ավստրիայի Լինց քաղաքի մրցաշարի վճռական խաղում հանդիպեցին Յանա Նովոտնան (Չեխիա) եւ Դոմինիկ Վան Ռոն (Բելգիա)։ Նովոտնան, որը համաշխարհային դասակարգման ցուցակի երկրորդ թենիսիստուհին է, հաստատեց իր բարձր կարգը։ Հաղթելով իր երիտասարդ մրցակցուհուն՝ նա արժանացավ գլխավոր մրցանակին։ Սա Նովոտնայի հոբելյանական՝ թվով 20-րդ հաղթանակն է [illegible] մրցաշարերում։

Լոնդոնում անցկացված մրցաշարում հաղթեց ռուս թենիսիստ Եվգենի Կաֆելնիկովը։ Եզրափակիչում նա 7-5, 6-4 հաշվով առավելության հասավ ֆրանսիացի Սեդրիկ Պյոլինի նկատմամբ։ Այժմ նա աշխարհի լավագույն թենիսիստների ցուցակի 7-րդ տեղից չորրորդը տեղափոխվեց։ Իսկ առջեւում են Փիթ Սամփրասը (ԱՄՆ), Պետր Կորդան (Չեխիա), Պատրիկ Ռաֆթերը (Ավստրալիա)։

United Nations Development Programme
Sustainable human development

February 27, 1998

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME OFFERS EMPLOYMENT

The United Nations Development Programme is launching the preparation of its fourth annual National Human Development Report, which will be centered around the theme "The Role of the State in Armenia". For the preparation of the 1998 report, UNDP intends to recruit a team comprising a national Project Coordination, a Project Assistant, and highly qualified experts in the area of political sciences, economy, sociology, public administration and law.

Requirements for applications

National Project Coordinator and Project Assistant
- perfect knowledge of Armenia, Russian and English
- excellent knowledge of computer applications (Word, Excel, etc.)
- Master's degree in public administration or political science
- three-five years of working experience with international organizations

Experts
- Ph. D in any of the mentioned areas
- perfect knowledge of Armenian and Russian
- very good writing skills
- at least five years of working experience in the relevant field
- the knowledge of English and computer is desirable

The selection process will be carried out on competitive basis. Applicants are requested to submit their CVs, and a letter of motivation (in Armenian) within a format of 500 words to the UN House (Address: UNDP, 14 Liebnecht St. Yerevan). Candidates for the National Project Coordinator and Project Assistant should submit their letters of motivation in English. The deadline for submitting applications is March 9. Only selected candidates will be invited to interviews.

digitised by A.R.A.R.@

ԱԶԳ

ԲԱԼԿԱՆՆԵՐ

Ալբանացիների ահաբեկչությունները պայթյունավտանգ իրավիճակ են ստեղծել Կոսմետում

Այս օրերին լարված ու պայթյունավտանգ իրավիճակ է Սերբիայի Հանրապետության հարավում գտնվող Կոսմետ (Կոսովո-Մետոխիա) մարզում, ուր տասնամյակներ շարունակ, ժամանակ առ ժամանակ գլուխ է բարձրացրել ալբանական անջատողականությունը: Դեռ անցյալ տարվա հոկտեմբերին սկսեցին եփ գալ Կոսովոյի եւ Մետոխիայի ալբանացիների հակասերբական տրամադրությունները, իսկ այս տարվա սկզբին արդեն լայն թափ ստացան: Համարյա ամեն օր, առանց բացառության, Կոսովոյի ալբանական տարրն ահաբեկչական գործողություններ է ձեռնարկում, որոնց զոհ են դառնում հիմնականում քրիստոնյա սերբերը, իսկ շատ դեպքերում նաեւ ալբանացիները: Վերջին մեկ շաբաթվա ընթացքում ալբանացի ահաբեկիչների վայրագ գործողությունների զոհ են դարձել նաեւ Սերբիայի ներքին գործերի նախարարության, ինչպես նաեւ իրավապահ այլ մարմինների աշխատակիցներ: 1991-ից մինչեւ այս տարվա հունվար ամիսն ալբանացի ահաբեկիչները ձեռնարկել են շուրջ 182 ահաբեկչություն, որոնց զոհ են դարձել միլիցիայի 14 աշխատակից, 29 քաղաքացի, իսկ 80 հոգի ստացել են մարմնական ծանր վնասվածքներ:

1997 թվականը եւս լարված ու անհանգիստ է եղել Կոսմետում: Ամենացնցող իրադարձությունը, սակայն, մարզային կենտրոն Պրիշտինա քաղաքի համալսարանի ռեկտոր, դոկտոր Ռադիվոյե Պապովիչի դեմ կազմակերպված մահափորձն էր: Քաղաքի «Դարդանիա» թաղամասում բնակվող ռեկտորի բնակարանի մոտ գտնվող ծառայողական մեքենայում տեղադրված ռումբը գործարկվել է այն պահին, երբ ռեկտորը պատրաստվել է մեկնել աշխատանքի: Բարեբախտաբար, հնարավոր է եղել փրկել ռեկտորի եւ վարորդի կյանքը: Այս տարվա ամանորյա տոնակատարությունները եւս շաղախված էին ողբերգություններով: Ալբանացիների սարսափազդու գործողությունները լարված իրավիճակ են ստեղծել այս երկրամասում: Վերջին երկու ամսում արձանագրվել է ահաբեկչության 20 դեպք, որոնց զոհ են դարձել բացառապես խաղաղ բնակիչներ (հիմնականում սերբեր): Ահաբեկիչներն ամենավայրագ մեթոդներով նրանց սպանում են ճանապարհներին, բակերում, սեփական տների առջեւ:

Մարտի 2-ին մարզային կենտրոն Պրիշտինա քաղաքի կենտրոնական մասում (ռադիոյի շենք, ուսանողական թաղամաս, ռեկտորատ եւ այլն) հավաքված ալբանացի ցուցարարները անգլերեն եւ ալբաներեն կարգախոսներով դուրս էին եկել փողոց պաշտպան լինելու այն ահաբեկիչներին, ովքեր պարբերաբար լարված ու անհանգիստ իրավիճակ են ստեղծում մարզում առիթ տալով նոր ողբերգությունների: Ալբանացիների ցույցերը ղեկավարում էին Կոսովոյի դեմոկրատական կուսակցության քարտուղար Ֆատմիր Սեյդիուն, այսպես կոչված «Կոսովյան հանրապետության» իսլամական միության քարտուղար Ռեջեպ Բոյան եւ «Կոխա դիտորե» ալբանալեզու թերթի գլխավոր խմբագիր Վետոն Սուրոին: Սերբիայի ներքին գործերի նախարարության եւ իրավապահ մարմինների ձեռնարկած գործողությունների ժամանակ վերջին մի քանի օրվա ընթացքում սպանվել է 16 ահաբեկիչ, իսկ 9-ը ձերբակալվել:

Հարավսլավիայի Միութենական Հանրապետության ղեկավարությունը եւ համապատասխան մարմինները կոչ են անում Կոսմետի ալբանացիներին վերջ տալու ահաբեկչական գործողություններին եւ բանակցությունների միջոցով լուծել Կոսմետում առկա հանգուցային եւ վիճելի բոլոր հարցերը:

«ԱԶԳԻ» ՀԱՏՈՒԿ ԹՂԹԱԿԻՑ
ԲԵԼԳՐԱԴ

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

առանձնատուն, 80 քառ. մ նկուղ ավտոտնակով եւ երկու բնակելի հարկով (առանց ներքին հարդարանքի), «Զվարթնոց» կինոթատրոնի մոտակայքում (Մոնումենտ): Կա նաեւ մրգատու ծառերով փոքրիկ այգի:

Զանգահարել 27 22 57 ժամը 10-16, 58 33 26 ժամը 18-23

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

36x7,5x15 մ չափսերով երկաթե քանդվող անգար, որը կարելի է օգտագործել որպես պահեստ, արտադրամաս, ինչպես նաեւ այլ նպատակներով: Անգարը տեղադրված է Երեւանի շրջանի Ջրաշեն գյուղում: Գինը՝ 2000 դոլար:

Հեռախոս **23-41-03, 57-42-46**

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

մեկ սենյականոց բն. Նորքի IV զանգ.,

հեռ. **64-88-85, 64-93-89:**

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

2 սենյականոց բնակարան, Ֆրունզեի փ. շենք 6, 34 բն., 5 հարկանի շենքի 5-րդ հարկում:

Հեռ.՝ 44-97-40, 58-18-41

(«Հայրենիք» կինոթատրոնի մոտ):

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

4 սենյականոց բնակարան (Դավիթաշեն, II թաղամաս, 3-րդ շենք, բն. 4):

Զանգահարել 72-89-83

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

4 սենյականոց բնակարան 115/70 քմ, Չարենցի 52, 3 հարկանի քարե շենքի 2-րդ հարկում:

Հեռ.՝ 55-66-56

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

ճաշասենյակի «Ռոջերս» կահույք:

Հեռ.՝ 42-20-37

United Nations Development Programme
Sustainable human development

February 27, 1998

ՄԱԿ-Ի ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ՀՐԱՎԻՐՈՒՄ Է ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ

ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը սկսում է Հայաստանի 1998-ի մարդկային զարգացման ազգային զեկույցի պատրաստման աշխատանքները: Զեկույցը հիմնականում արծարծելու է «Պետության դերը Հայաստանում»: Ազգային զեկույցի պատրաստման նպատակով ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը հավաքագրում է խումբ, որի կազմում ընդգրկված կլինեն ազգային ծրագրի համակարգող, ազգային ծրագրի օգնական, եւ բարձրակարգ փորձագետներ, քաղաքական գիտությունների, տնտեսագիտության, սոցիոլոգիայի, իրավունքի եւ պետական կառավարման ասպարեզում:

Հավակնորդները պետք է համապատասխանեն հետեւյալ պահանջներին.

Ազգային ծրագրի համակարգող եւ ծրագրի օգնական

- հայերենի եւ անգլերենի կատարյալ իմացություն
- համակարգչային MS, Word, Excel ծրագրերով աշխատելու փայլուն իմացություն
- մագիստրոսի աստիճան պետական կառավարման կամ քաղաքագիտության ասպարեզում
- միջազգային կազմակերպություններում աշխատելու 3-5 տարվա փորձ

Փորձագետներ

- առնվազն գիտության թեկնածուի աստիճան
- հայերենի եւ ռուսերենի կատարյալ իմացություն
- գրավոր խոսքի մեծ վարպետություն
- առնվազն հինգ տարվա աշխատանքի փորձ համապատասխան ասպարեզում

անգլերենի եւ համակարգիչով աշխատելու իմացությունը ցանկալի է:

Բոլոր տեղերի ընտրությունը կատարվում է մրցակցային հիմունքներով: Դիմորդները ներկայացնում են իրենց CV-ին անգլերեն եւ մոտ 500 բառ պարունակող ընտրած բնագավառին վերաբերող մեքենագրած ակնարկ (հայերեն): Ազգային համակարգողի եւ ծրագրի օգնականի հավակնորդները պետք է ներկայացնեն իրենց ակնարկը անգլերեն: Փաստաթղթերը ընդունվում են ՄԱԿ-ի գրասենյակում (Կ. Լիբկնեխտի 14) մինչեւ մարտի 9-ը:

Միայն ընտրված հավակնորդները կհրավիրվեն հարցազրույցի:

Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի
հատուկ դասընթացների բաժին

Անգլերեն չորս փուլերով

Յուրաքանչյուր փուլի

տեւողությունը (I փուլի համար) մարտի 17-ից մայիսի 9-ը,
երեքշաբթի, հինգշաբթի օրերին, ժամը 17:00-20:00 եւ շաբաթ օրը ժամը 14:00-17:00

(II փուլի համար) մարտի 18-ից մայիսի 8-ը,
երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, ժամը 17:00-20:00

(III եւ IV փուլերի համար) մարտի 18-ից մայիսի 15-ը
երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, ժամը 17:00-20:00

վարձը 95 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ

Անգլերենի դասընթաց «Օսկար» շահած ֆիլմերի ցուցադրմամբ

տեւողությունը մարտի 18-ից մայիսի 8-ը,
երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերին,
ժամը 17:00-20:00

վարձը 95 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ

Անգլերեն բուժաշխատողների համար

տեւողությունը մարտի 17-ից մայիսի 7-ը,
երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերին, ժամը 17:00-20:00

վարձը 75 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ

Հայերեն օտարերկրացիների համար

տեւողությունը մարտի 17-ից հունիսի 11-ը,
երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերին, ժամը 17:00-19:00

վարձը 150 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ

- Դասընթացների գրանցումը եւ վճարումը տեղի կունենան Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) 19ա սենյակում, ժամը 9:30-16:30:
- Յուրաքանչյուր դասընթացին կընդգրկվեն առաջին 15 դիմորդները:
- Բացի անգլերենի առաջին փուլից, անգլերենի մյուս դասընթացներում ընդգրկվելու համար դիմորդները պետք է հանձնեն անգլերեն լեզվի քննություն, որը տեղի կունենա մարտի 11-ին, ժամը 13:00, ՀԱՀ-ի փոքր դահլիճում:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար զանգահարել 27-16-58

THE EURASIA FOUNDATION
Caucasus Region

Ֆինանսական շուկաների զարգացմանն ուղղված մրցույթի արդյունքների ամփոփում

«Եվրասիա» հիմնադրամն ամփոփեց Հայաստանում ֆինանսական շուկաների զարգացմանը նպատակաուղղված ծրագրերի մրցույթը եւ հայտարարում է արդյունքները:

Մրցույթը կոչված էր նպաստելու ֆինանսական շուկայի մասնագետների (դիլերների, բրոքերների, ֆինանսական ղեկավարների) համար ուսուցողական դասընթացների կազմակերպմանը, ֆինանսական շուկայի ոլորտին վերաբերող բուհերի ուսումնական ծրագրերի բարեփոխմանը եւ հայալեզու ուսուցողական գրականության ստեղծմանը, ֆինանսական շուկաների մասին հասարակության տեղեկացմանը, ինչպես նաեւ համապատասխան ոլորտների հետազոտմանը եւ դրանց զարգացման վերաբերյալ քաղաքականության մշակմանը:

«Եվրասիա» հիմնադրամը ստացել էր մրցույթին մասնակցելու 46 հայտ, որոնցից 4-ը արժանացել են ֆինանսավորմանը (ընդհանուր գումարը 70 434 ԱՄՆ դոլար): Ընտրությունը կատարվել է մրցութային եղանակով, Հայաստանի եւ ԱՄՆ անկախ փորձագետներից կազմված հանձնախմբի կողմից: Շնորհները տրամադրվել են հետեւյալ կազմակերպություններին.

Գյումրիի ֆոնդային բորսային Գյումրիում արժեթղթերի շուկային վերաբերող բազմաբովանդակ ուսուցողական եւ տեղեկատվական ծրագրի իրականացման համար:

«Նոր դար» երիտասարդական միությանը ֆինանսական եւ բանկային տերմիններով առաջին անգլերեն-ռուսերեն-հայերեն բացատրական բառարանի հրատարակման համար:

«Սեդ Մարսեդ» խորհրդատվական ընկերությանը Հայաստանում ֆինանսական շուկաներին վերաբերող նոր շաբաթական վերլուծական տեղեկագրի ստեղծման համար (ինչպես տպագիր, այնպես էլ էլեկտրոնային տարբերակով):

Երեւանի ֆոնդային բորսային առեւտրային բանկերի, բրոքերային ֆիրմաների եւ պետական գործակալությունների 120 աշխատողների համար արժեթղթերի շուկայի գործունեությանը վերաբերող ինտենսիվ ուսուցողական դասընթացների կազմակերպման համար:

«Եվրասիա» հիմնադրամը շնորհակալություն է հայտնում մրցույթի բոլոր մասնակիցներին եւ հուսով է, որ տրված շնորհները կնպաստեն Հայաստանում ֆինանսական շուկաների հետագա զարգացմանը:

Ուզո՞ւմ եք նիհարել առանց դիետայի եւ ֆիզկուլտուրայի:

Զանգվեք հետեւյալ հեռախոսահամարով

52-93-53

ժամը 9-18-ը

«ՍՓՅՈՒՌ» ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ - ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
հեռախոսով (589167, 581351) - պարբերաբար հրատարակվող տեղեկագրերով - մագնիսական սկավառակներով - INTERNET ցանցով (http://www.arminco.com/spyur):

«Տիգրան Մեծ» հրատարակչութեան տպարան. Երեւան-23, Արշակունեաց 2. Գրանցման թիվ 65. Դասիչ 69149. Պատուէր 772. Տպաքանակը 3500. Ստորագրուած է տպագրութեան 3.03.1998. Գինը 100 դրամ

digitised by A.R.A.R.@